"Bir Şey" İken "Her Şey" Olmak: Üniversitelerin Yerel, Bölgesel, Ulusal ve Küresel Arasında "Evrensel" Kalma Çabaları*

Metin Uçar**

Öz

Makale; küresel dünyada üniversitenin anlamını tartışmakta ve bu anlam çerçevesinde üniversitelerin işlevlerini irdelemektedir. Küresel dünyada yeni bir işlev edinen üniversite anlayışının Türkiye'deki yansımalarına bakmakta, Türkiye'deki üniversitelerin küresel perspektifle yerini sorgulamaktadır. Sayısal çokluk, kalite, standartlar üzerinden eleştirilen taşra üniversitelerinin durumuna bu bakış içinde özel bir alan açmaktadır. Oluşturulan teorik zemin, üniversite konusunda yürütülen literatür tartışmalarına dayanmaktadır. Özellikle (i) üniversiteleri sınıflandırma girişimlerine ağırlık vermekte, bu sınıflandırmaların güçlü yönlerini önemsemekte, (ii) sınıflandırmalar açısından Türkiye'deki üniversiteler hakkında yapılan tartışmaları göz önünde bulundurmaktadır. Tartışmaların sonucunda üniversitelerin daha iyi anlaşılması ile işlevsel farklılaşma arasında paralellik kurmakta ve bunun için yeni bir yaklaşım tarzı önermektedir. Bu yaklaşım, üniversitelerin "bir şey" iken "her şey" olma serüvenini öne çıkarmakta ve sonuçta "herşeyleşme" sürecindeki temel parametrelerini anlamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Üçüncü Nesil Üniversite, Taşra Üniversiteleri, Küreselleşme, Yerelleşme.

From Being "One Thing" to Being "Everything": Efforts of the Universities to Keep "Universal" Among Local, Regional, National, and Global

Abstract

This paper discusses the meaning of the university in a global context, by examining its functions from a global perspective. A new functional understanding of the universities in global context has also affected Turkish universities. In this regard, one of the objectives of the study is to put Turkish Provincial Universities into their right places in globally maintaining debates on the issue. A special area is opened in these debates to the case of provincial universities which are criticized within the framework of numerical multiplicity, quality and standards. The theoretical ground provided in the study is basically based on the literature review. In this sense, the study especially focuses on the following two points; (i) to classify universities through highlighting the importance of such a classification; (ii) to highlight the debates on Turkish Universities within the framework of university-based classification. By emphasizing the necessity of new functionality for universities, the study, as an outcome, proposes a new approach in order to better understand the notion of university in global context. More importantly, the approach developed in the study aims at revealing the basic parameters of new type of universities emerged during the university-transformation process, which is from "being one thing" to "being everything".

Keywords: University, Third Generation University, Provincial Universities, Globalization, Localization.

*Bu çalışma IBF19001.14.002 Proje numarasıyla Hitit Üniversitesi BAP Birimince desteklenmiştir.

**Prof. Dr. | Hitit Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
metinucar@hitit.edu.tr | ORCID: 0000-0001-8816-4090 | DOI: 10.36484/liberal.915060
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı:103, Yaz 2021, ss. 7- 36.
Gönderim Tarihi: 13 Nisan 2021 | Kabul Tarihi: 11 Eylül 2021

Giriş

Bu çalışma, değişen/dönüşen üniversite anlayışının izini sürmektedir. Bunun için yeni bir yaklaşım tarzı önermektedir. Önerilen yaklaşım; üniversitelerin *işlevi* üzerinden *eski* ile *yeni* arasındaki en temel farkı; "bir şey olmak" ile "her şey olmak" arasındaki ayrımda aramaktadır. Çünkü asıl değişim "bir şey olarak üniversite" ile "her şey olarak üniversite" arasında yaşandığı düşünülmektedir. Bu alanda çalışan birçok bilim insanının üniversite sınıflandırması, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) üniversiteler için hazırladığı "senaryolar", Bologna ve Lizbon deklarasyonları önerilen yaklaşım tarzını desteklemektedir. Bu yeni ayrımın dayanaklarını ortaya koyabilmek için *yeni* üniversitenin *eski* olandan ciddi bir kopuşunu anlatan "herşeyleşme" kavramına başvuruldu.

"*Herşeyleşen üniversite*" savını ortaya koymak için literatür incelemesi yapıldı, ilgili kuruluşların web sitelerinden yararlanıldı ve bilhassa yayınladıkları istatistikler ile raporlara başvuruldu. Çalışma; literatürde "belgesel gözlem/doküman analizi" olarak anılan tekniğe dayanılarak hazırlandı. Böylece alanda ne olup bittiğine dair bir kanaat oluşturuldu.

Belge; yazılı, görsel ya da sese dayalı kayıtlardan oluşabilir. Bu anlamda belgelerin oldukça geniş bir yelpazeye sahip olduğu belirtilmelidir. Kamusal ve özel arşivler, basın-yayın (yazılı, görsel, işitsel tüm medya araçları) ürünleri, yıllıklar, rehberler, biyografiler, edebi eserler, istatistikler, insanın ürettiği tüm objeler (binalar, taşıtlar, sanat eserleri, ev aletleri, desenler gibi akla gelecek tüm ürünler), canlılar (evcil hayvanlar, bitkiler ve diğerleri), fonetik ürünler (kayıt altına alınan her çeşit ses) gibi pek çok şey belge olarak değerlendirilebilir (Duverger, 1990: 96vd.; Punch, 2005: 181-182; Merriam, 2015: 131). Üniversiteler gibi ulusal ve uluslararası kuruluşların ürettiği tüm veriler bu çerçeveden düşünüldüğünde, "belge" kategorisine sokulabilir ve bu amaçla incelenebilir.

Belge taramaları, sosyal bilimin gelişmesini sağlayan en önemli etmen olarak görülür. Bu çerçevede kurucu sosyal bilimciler olarak görülen Marks, Weber ve Durkheim'in yanı sıra Chicago Okulu çalışmalarının da belge taramasına dayandırıldığını hatırlatmak gerekir (Punch, 2005: 180) . Görüşme ve gözlem gibi tekniklerde araştırmacı işbirliği yapacak insanları bulmak, onları ikna etmek ve sonrasında da onlardan bilgi almak için ciddi bir çaba içine girer. Üstelik araştırmacının varlığı, görüşmeciyi tedirgin edebilmekte dolayısıyla vereceği bilgilerin niteliği değişebilmektedir. Belgelerin veri olarak kullanılmasında bu olumsuzlukların olmayacağı görülür (Merriam, 2015:

131; 147vd.). Ancak buna karşın, sadece merak edilen bilgilerin tümü değil de sadece belgelerin verdiği bilgilerle yetinmek gerekmektedir.

Özellikle kamuya açık; bilgi ve belgeleri alıp değerlendirmek doküman analizi tekniği açısından oldukça yaygındır. Arşiv ve haber bültenleri araştırmacılar açısından birincil kaynak olarak çok önemsenir. Web siteleri de bu çerçevede ele alınır. Bu değerlendirmeler sayısal verilere dayandırılabileceği gibi nitel analizlerle de yapılabilir (Taylor vd., 2016: 151vd.). İnternet ortamının sürekli değişmesi, içeriğin kaldırılması ve verilerin güncellenmesi; yapılacak bilimsel değerlendirmeler için bir istikrarsızlık gibi algılansa da (Merriam, 2015: 151-152) aslında internet dışındaki bilginin de (niteliği farklı ve belki de takibi daha kolay olmakla beraber) benzer bir yapısı vardır. Dolayısıyla internetin bu hızlı değişen yapısı (özellikle güncellemeler düşünüldüğünde en yeni bilgi anlamına geleceği için) avantaj da olabilir.

Karşılaştırmalar yapmak ve dolayısıyla yorumlamak için doküman analizi oldukça işlevsel olmaktadır. Dokümanların incelenmesi bir araştırmacı için görüşme ve gözlem verileri kadar değerlidir (Glaser ve Strauss, 2006: 53; Merriam, 2015: 147). Hatta M. Duverger (1990: 96), doküman incelemeleri için "belgesel gözlem" diyerek, diğer veri toplama teknikleri ile benzerliğini bir adım daha ileri götürür. Bazı durumlarda belgeler görüşme ve gözlemden çok daha işlevsel olmaktadır. Örneğin bir tarihsel durum tespiti yapılacaksa ya da tıp raporları gibi uzmanlık gerektiren ama bireysel etkileşime ihtiyaç duyulmayan incelemeler yapılacaksa belgeler dışındaki verilerin anlamı neredeyse yok gibidir (Merriam, 2015: 147). Aynı şekilde doküman analizi, teori oluşturmak için de görüşme ve gözlem gibi tekniklerin gerisinde kalmaz (Glaser ve Strauss, 2006: 183).

Belgelerin içindeki bilgiyi çekip almak ve sonrasında; teorik çerçeve ile birlikte (karşılaştırmalı bir biçimde) verileri değerlendirmek biçiminde uygulanacak olan doküman analizi tekniği; P. Mayring'in (2011: 117) de belirttiği gibi hermeneutik gibi daha karmaşık ve daha çok bütüne odaklanan yorumlama tekniklerinden ayrılır. Doküman analizi bu anlamda daha sistematiktir ve önceden belirlenen çerçeveyi takip etmeyi de kolay hale getirdiğinden bu çalışma için kullanılması uygun görülmüştür. Elde edilen veriler ışığında, öncelikle üniversitenin günümüzdeki anlamı üzerinde durulacaktır. Ardından "herşeyleşme" sürecine değinilecek ve "herşeyleşme" olarak anlatılan sürecin parametreleri tartışılacaktır. Son olarak da Türkiye'deki üniversitelerin durumu değerlendirilecektir.

Üniversite Alanında *Yeni* Olan Nedir?

Modern üniversiteler; Bill Readings'e göre (akt. Çetinsaya, 2014: 24) ilk ikisi "eski" sıfatı ile üçüncüsü ise "yeni" sıfatı ile anlatılabilecek üç evrede ele alınabilir. Modern üniversite fikrini anlatan ilk evrede, Kant'ın aydınlanmacı düşüncesine uygun bir biçimde, "akıl" çerçevesinde bir yapılanma vardır. İkinci evrede ise ulus-devletlerin inşası süreci belirgindir ki bu Almanya'da başlayan Homboldt sisteminin başat özelliğidir. Bu evrede ulusların ihtiyacını karşılayacak bilgi üretiminin üniversiteler üzerinden sağlanması öncelenmektedir. Modern üniversitelerin ikinci evresi, modern-ulus devletin beklentilerinin üniversiteleri şekillendirdiğini de anlatır (ayrıca bkz. Kenan, 2015: 352). Nihayet bu ilk iki evreyi çok aşan, üniversiteleri oldukça farklılaştıran ve günümüze kadar uzanan son evre, ise 2. Dünya Savaşından sonra başlamıştır.

Readings'in *üçüncü evre* olarak işaret ettiği ve günümüzde halen devam eden bu sürecin diğerlerinden farkı; savaş ortamında üniversitenin çok etkili olabileceğinin hatta atom bombası üreterek savaşa yön verebileceğinin, toplumların ekonomik sorunları başta olmak üzere birçok sorununa çözüm üretebileceğinin somut göstergelerinin ortaya çıkmasıdır. Üniversitelerin toplumdaki rolü artık "bilgi veya hakikat peşinden gitmek" olarak anlaşılmayacak, yarar ve kâr sağlamak olarak kodlanmaya başlanacaktır (Kenan, 2015: 362). Küreselleşme ve üniversite ilişkisi de bu dönemde belirginleşecektir. Gerçekten de üçüncü evre ile birlikte yeni üniversiteler görünür olmuş; üniversitelerin küresel ağların içinde yer aldığı, küresel standartların daha anlamlı olduğu bir durum oluşmuştur. Küresel ağların bir parçası olmak, küresel standartlar çerçevesinde ölçülmek, küresel hareketliliğe sahip olmak, artık yeni üniversitelerin nitelikleri açısından mutlaka bakılması gereken unsurlardır. Bazıları bu durumu *üçüncü nesil üniversiteler*in özellikleri olarak da sunarlar (bkz. Wissema, 2009; Tablo 1).

Tablo 1: Üç Nesil Üniversitenin Özellikleri

	Birinci Nesil Üniversite	İkinci Nesil Üniversite	Üçüncü Nesil Üniversite
Amaç	Eğitim	Eğitim, Araştırma	Eğitim, Araştırma, Teknik Bilginin Hayata Geçirilmesi
Rol	Hakikati Savunmak	Doğayı Keşfetmek	Değer Üretmek
Yöntem	Skolastik	Modern Bilim, Tek Disiplinli	Modern Bilim, Disiplinler Arası
Yetiştirdiği İnsan Tipi	Uzman	Uzman, Bilim İnsanı	Uzman, Bilim İnsanı, Girişimci
Yönelim	Evrensel	Ulusal	Küresel
Dil	Latince	Ulusal Diller	İngilizce
Örgütlenme	Öğrenci Toplulukları, Fakülteler, Kolejler	Fakülteler	Enstitüler
Yönetim	Dini Otoritenin Atadığı Rektör	Yarı-Zamanlı Akademisyen Rektör	Profesyonel Yönetici

Kaynak: Wissema 2009: 23.

Üçüncü nesil üniversiteler birinci ve ikinci nesil üniversitelerden farklı olarak; eğitimin ve araştırmanın yanı sıra elde edilen bilginin hayata geçirilmesi ile de ilgilenir, maddi değerler üretir, disiplinler arası çalışır, girişimci yetiştirir hatta girişimci olur, küresel arenada boy gösterir, faaliyetlerini önemli oranda İngilizce yürütür, araştırma enstitülerini öne çıkarır ve en üst düzey yöneticilerini (CEO gibi çalışan) profesyonellerden seçerler.

Readings ve Wissema gibi üniversiteleri farklı sınıflandırmalara tabi tutup modellemek oldukça yaygındır. Bunlardan biri de toplumun başat yapısı ile eğitim sistemlerini açıklayan yaklaşımdır. Tarım (1.0), sanayi (2.0) ve bilgi (3.0) merkezli tarzların yerine, günümüz eğitimi için "inovasyon"u merkeze alan "Eğitim 4.0" modeli bu kapsamda öne çıkmaktadır (bkz. Öztemel, 2018). Yanı sıra D. Günay (2018), Türkiye'ye özel bir modelleme de yapar ve Türk üniversite tarihindeki önemli değişim noktalarını merkeze alarak; 1933'te başlayan süreci "birinci nesil" ve 2007'den sonra yaşanan yaygınlaşma, büyüme ve içerik değişikliğini ise "altıncı nesil" üniversite olacak şekilde bir ayrıma gider. Günümüzde üniversitelerin daha sağlıklı işlemesi için kendisi de "yedinci nesil" bir üniversite modeli önerir.

Üniversitelerin gelecekte nasıl olacağına dair bazı öngörülerde bulunmak da yaygındır. Öngörüleri anlatan birçok çalışma[1] olmakla birlikte OECD'nin 2007 yılında yayınladığı "senaryolar" daha çok önemsenmiştir. OECD (2007), "Üniversitenin Geleceği" adını verdiği bir proje kapsamında geleceğin yükseköğretimi konusunda fikir vermesi amacıyla dört farklı senaryo üretmiştir[2]. Senaryoların amacı geleceği tahmin etmek değildir, gelecek konusunda karar verecek politika yapıcılara bazı araçlar sunmaktır.

1.Senaryo (açık ağ üniversiteleri), üniversitelerin daha çok uluslararasılaşacağı ile ilgilidir. Akademik birimler, akademisyenler, öğrenciler ve ilgili diğer kişi ve kurumlar oluşturulacak uluslararası ağın aktörleri olarak karşımıza çıkarlar. Sözü edilen ağın gelişmesinde iletişimi kolaylaştıran ve öğrenmenin daha esnek tekniklerle yapılmasını sağlayan yeni teknolojilerin ciddi bir etkisi vardır. Bu, ayrıca belli standartların oluşmasını sağlayan ve İngilizceyi ortak dil haline getiren bir teknolojidir.

2.Senaryo (*yerel hizmet birlikleri olarak üniversiteler);* yerel, bölgesel, ulusal topluluklarla ortak hareket etmeyi öne çıkarır. Uluslararası işbirlikleri bu modelde de olmakla birlikte daha sınırlıdır. Genel anlamda üniversiteler yerele ve bölgesele odaklanır, yerel-bölgesel halkın ve sanayinin ihtiyaçlarını öncelerler. Fizik ya da mühendislik gibi alanlar özellikle hükumetlerin

1 Başka senaryo örnekleri için bkz. (McBurnie ve Ziguras, 2009; OECD/CERI, 2004).
2 Bu senaryonun değerlendirilmesi için bkz. (Çetinkaya, 2014: 31vd.)

stratejileri çerçevesinde örgütlenmekte, sosyal ve beşeri bilimler ise ulusal kültür çerçevesi içinde kalmaktadır.

3.Senaryo'da (*yeni kamu sorumluluğu etrafında düşünülen üniversite)* kamu, üniversiteyi destekler ancak özel sektörün/piyasanın da üniversiteler üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bu durum, kamu ve özel sektör arasındaki sınırları görünmez kılmaktadır. Üniversitenin maddi kaynakları, kamu fonlarının yanı sıra, öğrenci harçlarından, özel sektör fonlarından ya da üniversitelerin sanayi ile yapacağı işbirliği sonucunda kendileri tarafından sağlanabilir. Özel üniversiteler artmakta ama aynı zamanda devlet üniversiteleri de piyasada rekabete girmektedir. Yanı sıra kamu politikalarına bağlılık söz konusudur ki bu da kamusal politikaların değişiminden daha çok etkilenmek anlamına gelecektir.

4.Senaryo'da (*şirket olarak üniversite)* küresel düzeyde bir rekabet vardır. Hizmetler verilirken ticari bir düşünce ile hareket edildiği söylenmelidir. Bunun istisnası ancak piyasada karşılığı olmayan arkeoloji ve Sanskritçe gibi alanlar olabilir. Yönetimlerin yükseköğretimde liberalleşmeye eğilimli oldukları ve bu çerçevede bazı politikalar yürüttükleri de göz ardı edilmemelidir. Birçok ülkenin kendi eğitim sektörünü dışarıya açması ve bundan ciddi gelir elde etme çabası da bu duruma adapte olunduğunu gösterir.

Bir açıdan bakıldığında her ne kadar Wisema'nın "üçüncü nesil üniversite" ya da Readings'in "üçüncü evre üniversite modeli" için "dördüncü senaryo" daha uygun görünse de diğer senaryoların da ticarileşme ve şirketleşme konusunda farklı açılımlara hizmet edebilecekleri göz ardı edilmemelidir. Burada, ticaretin ya da şirketin boyutları ile ilgili bir tercih öne çıkmaktadır. Küresel mi, ulusal mı, bölgesel mi, yoksa yerel mi olunacağı kararı senaryolardan biri ile örtüşmeyi sağlayacaktır. Ayrıca şu da belirtilmelidir ki, küresel olmak her zaman "rasyonel" bir tercih olmayabilir. Ticaret yapanlar/şirket kuranlar bir fizibilite raporu yaparak hareket ederler, küresel dünyaya açılmak rasyonel değilse (ki sadece çok küçük bir grup küresel çapta faaliyet gösterir) yerel kalmak, bölgesel ya da ulusal olmak tercih edilebilir. Üniversite de bundan azade değildir. Ancak üniversite, yapısı gereği ister istemez pür yerel ya da ulusal kalamaz, mutlaka küreselle bir bağ kurar. Ancak ağırlığın yerele, bölgesele, ulusala ya da küresele verilmesine göre üniversitenin faaliyet alanı da ortaya konabilir. Görüldüğü gibi her senaryoda üniversite, artık sadece eğitim vermekle yetinmemekte hayatın çok geniş bir alanında yapılan işlere talip olmaktadır.

Tüm bu modelleme ve önerilerin de gösterdiği gibi günümüz üniversitelerinin ciddi bir değişim ve dönüşüm geçirdikleri muhakkaktır. Bu değişim ve dönüşümün izi sürüldüğünde, her modellemenin belli açılardan haklılık

payı olduğu görülecektir. Ancak bu haklılık; modellemelerin yoğunlaştığı değişim araçlarının gözlenmesi ile ilişkilidir. Her kes, farklı bir değişim aracına odaklandığı için faklı nesillere, evrelere, modellere ya da senaryolara işaret etmektedir. Buna karşın üniversitede "gerçek bir değişim", zamanın ya da teknolojinin değişmesi ile oluşan araçların farklılaşmasına bağlanamaz. Örneğin ders materyallerinin yazılı olandan görsel olana kayması, derslerin dijital araçlarla veriliyor olması, üniversite yöneticilerinin niteliğinin değişiyor olması, uluslararası işbirliğinin artması ya da kullanılan dilin değişmesi hatta kar amacı güdüyor olmaya başlamak kendi başına üniversiteyi farklılaştırmaz. Üniversite, kullandığı araçların farklılaşması ile değil ancak işlevinin farklılaşması ile ciddi bir değişime uğrayabilir. Günümüzdeki baş döndürücü hız, ancak araçların farklılaşma ve çoğalma hızı olarak okunabilir. Dolayısıyla bizim tezimiz üniversitelerin araçlara bağlı olarak değişmediği yönündedir. Asıl değişim işlevindeki değişime bakılarak anlaşılabilir.

Herşeyleşme

Kant; dönemine has bir biçimde üniversitelerin teoloji, hukuk, tıp ve felsefe fakültelerinden oluştuğunu söyler. Ona göre bu fakülteler arasında bir çekişme vardır. Zira ilk üç fakülte "yüksek fakülte" iken diğeri henüz bu konumda değildir. Bu yüksek fakülteler hükümetlerin çok işine yararlar ancak bunlar özgür değillerdir. Felsefe fakültesi (ki sonradan insani bilimler fakültesi olarak adlandırılacaktır) ise özgür olmasına karşın, o dönemde (1798) henüz "alt fakülte"dir. Felsefe fakültesi, hükümetlerin yararı yerine hakikat arayışı ile hareket eder. Bu "alt fakültenin" bir gün "üst fakülte" haline dönüşmesini arzulayan Kant böylece durumun çok daha iyi olacağına inanır (Kemp, 2012: 124). Hükümetlerin beklentileri pratik bazı uzmanlıklara yoğunlaşan, özellikle teknik bilgi ve tekniği uygulayacak insan yetiştirmektir. Ancak felsefe fayda gütmeyen bir bilim dalı olarak pratiğe değil de doğrudan "bilime" odaklanır. "Uzman" yetiştirmek yerine "insan" yetiştirir (Ülken, 1969: 13vd.). O zaman temel ayrım; fayda güden bilimler ve fayda gütmeyen bilimler üzerinden de yapılabilir.

Fayda güden bilimler ve fayda gütmeyen bilimler ayrımı ile hükümetlerin birinciler lehine tavır takınması, üniversite tarihinde önemli bir kırılmanın nüvesidir. Bilim, sadece bilim için değil bir ideal için yapılmaya başlanıyorsa, bir "güç aracı" oluyorsa, hatta iktidarı perçinleyecek bir araca bürünüyorsa ciddi bir değişim başlıyor demektir. İlaç üretmek, silah icat etmek, toplum mühendisliği yapmak gibi işlere bakılarak (doğal ya da sosyal bilim olup olmadığı önemsenmeden), bu işlevin önemli unsurları takip edilebilir. Ancak fark, sadece bilginin niçin üretildiği ile ilgili ise o zaman işlevsel bir

ayrımdan halen söz edilemez. *Bilimci* bir yaklaşımdan, *faydacı* bir yaklaşıma geçmek üniversitenin işlevine dair bir kopuş yaşandığını anlatmaz.

Dinsel eğitim kurumlarının yerine ulusal eğitim kurumlarının geçmesi de işlevi (hakikat üretimini) farklılaştırmaz. Bu durum iktidarın gücünü perçinlemek ya da başka iktidarlar için zemin hazırlamak olarak da okunabilir. Türkiye açısından bakıldığında, 1933 Üniversite Reformu duruma örnek verilebilir. Yapılan, Cumhuriyeti yeterince desteklemediği düşünülen kadrolar (Darülfünun hocaları) yerine yeni kadrolar atamaktır (Görgün Baran, 2012: 18-19). Böylece *reform* ile Osmanlı ideolojisini ürettiği iddia edilen yapıdan Cumhuriyet ideolojisini üretecek yapıya geçilmekte bu da işlevsel bir farklılığa denk gelmemektedir.

O zaman "işlevsel fark" nedir? Sorusu çerçevesinde meselenin ayrıntılarına girilebilir. Öncelikle işlevsel kopuşun ani bir kopuş olmadığı yavaş bir değişimin ürünü olduğu belirtilmelidir. İşlev değişikliği, "bir şey" olmaktan "her şey" olmaya geçiş, yani bilgi ve/veya ideoloji üretme işlevinden hayatın her alanına dokunan işler yapmaya geçiş ile ilgilidir. Bu durum, halen devam eden bir süreç olarak okunmalıdır. Ancak bazı üniversitelerin bu sürecin ilerisinde, bazılarının ise gerisinde kaldıkları söylenmelidir.

İşlev değişikliği konusunda karıştırılabilecek en önemli konu, "eğitim vermek" ile "ideoloji vermeyi" farklı görmektir. Ancak bu doğru değildir. Zira burada, eğitimin ideolojik işlevi düşünülerek, işlev farklılaşması olmadığının altı çizilmelidir. L. Althusser'in (2003: 167vd.) "devletin ideolojik aygıtları (DİA)" olarak sıraladığı unsurlar içinde "öğretimsel DİA" düşünüldüğünde durum çok daha anlamlı olacaktır. O zaman "herşeyleşme" süreci; Kant'ın aydınlanmacı yaklaşıma dayandırdığı "birinci evreden" ulus-devletin ideolojisinin belirgin olduğu "ikinci evreye" geçişle birlikte başlatılamayacaktır. Aynı durum, Wissema'nın "2. Nesil" üniversitesinde eğitimin yanına araştırma konduğunda da söylenemez. Çünkü bu sefer de ulaşılan bilginin niteliği farklılaşmakta, doğanın keşfi, bilgiye yeni bir boyut kazandırmakta, buna karşın eğitim ve ideoloji işlevinin dışına çıkılmamaktadır. Fakat 2. evre/nesil olarak anlatılan aşamada atılan bazı adımların önceki döneme göre "herşeyleşmeye" zemin hazırladığı göz ardı edilmemelidir. Peki, "herşeyleşme" ne zaman başlatılabilir?

Herşeyleşmenin Başlangıcı

Herşeyleşme, 2. Dünya Savaşı sonrasından başlatılabilir. Bu üçüncü evre/nesil üniversiteleri ile de örtüşmektedir. Üniversiteler, Soğuk Savaş ortamında devletin istediği teknolojiyi üretmeye ve yaşanan toplumsal sorunları

çözmeye ilgi göstermeye başladılar. Devletin üniversitelere bunun için fon aktarması ve böylece üniversiteleri yönlendirmesi de mümkün oldu. Ayrıca müfredatlar buna göre şekillendi. Bazıları, üniversitenin "askeri sanayi kompleksine" dönüştüğünü söyleyerek yaşananları eleştirseler de bu gelişim üniversitelerin işlevini kökten değiştirdi. Günümüzde yaşananlar da bu sürecin bir devamı olarak görülebilir. Artık sadece eğitim veren ve üreten bir üniversite anlayışı yetmemektedir. Üretilenlerin pazarlanması ve satılması konusunda da ilerlemeler olmakta, ticarileşme/şirketleşme tartışmaları başlamaktadır (Holborn, 2012: 61vd.). Böylece üniversiteler, "herşeyleşme" konusunda ivme kazanmış olurlar. Yeni üniversitelerin ticarileşmesini Wissema (2009) şu gerekçelere bağlar:

- Üniversitenin araştırmaları onlar için ayrılan bütçeleri aşmaya başladı. Bundan dolayı özel sektör ile işbirliğine gidildi. Önceleri üniversiteler ile endüstriyel araştırma örtüşmezken şimdi sıklıkla örtüşür oldu.
- Artık daha çok uluslararası öğrenci ve akademisyen var. Oldukça keskin olan rekabet bu konuda ileri giden üniversiteler ile geride kalanların arasını bir hayli açmaktadır. 3. nesil üniversiteler çokkültürlü bir ortama sahiptir.
- Ticarileşme ve bilginin uygulanması hükümetler tarafından desteklenmektedir.
- Bu dönemde disiplinlerarasılık yaygınlaşmakta ve araştırma merkezleri ile tekno-kentler öne çıkmaktadır.
- Öğrenci sayısı arttı, kitlesel eğitim ve kurslarla eğitim hızlandı.
- Üniversiteler şirketlerin yanı sıra Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA), Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü (CERN) ve Avrupa Uzay Ajansı gibi kurumlarla da işbirliği yapmaya başladılar. Bu işbirliği sonucunda da muazzam bir bilginin ticarileştirilmesi pratiği çıktı.

Görüldüğü gibi her bir gerekçe, üniversitenin yaptığı işlere yenilerini katmakta bu da *herşeyleşme* ve/veya işlev değişikliği konusunda atılan çok önemli adımları göstermektedir.

İlk Herşeyleşen Üniversiteler

MIT, Stanford ve Cambridge üniversiteleri üçüncü kuşak üniversitelere en iyi örneklerdir. Yeni durumu yansıtan üniversiteler, uzmanlar ve bilim araştırmacıları yetiştirmenin yanı sıra girişimci de yetiştirirler. Bu üniversitelerin çevrelerinde girişimcilikle ilgili Silikon Vadisi gibi ciddi merkezler oluşmuştur (Erkut, 2014; Wissema, 2009). Girişimcilik ile birlikte (ki girişimciliğin her konuda olabileceği düşünüldüğünde) ele alındığında bu üniversitelerin ayrıca "her şey olarak üniversite" için de önemli örnekler olduğu söylenebilir.

Üniversite çalışanlarının girişimci olması, özellikle akademisyenlerin ürettiği bilgiyi bir girişimci gibi değerlendirmelerini gündeme getirir. Bu durumdan akademisyenin yanı sıra, üniversite ve toplum da yararlanır. Bundan dolayı girişimci akademisyenin çabalarını hem devlet kurumları hem de üniversite yönetimleri desteklenmektedirler. "Akademik girişimcilik" kavramı ile anlatılan bu eğilim üniversitelere küresel çağda ciddi bir prestij de katar[3]. Hangi konuda ticaret yapılacağı, marka haline gelineceği, girişimde bulunulacağının sınırı olmadığı için "herşeyleşme" kavramına uygun bir gelişim gözlenebilir. Eğitim vermek, araştırma yürütmek, ulusal menfaatleri öncelemek, hasta iyileştirmek, ilaç üretmek, silah tasarlamak, oyuncak icat etmek, ekmek çıkarmak, kamuoyu yoklaması yapmak, danışmanlık hizmetinde bulunmak, organik ürün satmak, yabancı dil öğretmek, patent almak, proje üstlenmek, sanayi ve diğer sektörler için her türlü Ar-Ge ile ilgilenmek, inşaat ustalarına yeterlik belgesi hazırlamak, kar amacı gütmeyen sosyal sorumluluk projeleri sürdürmek, yenilenebilir enerji altyapısı oluşturarak topluma örnek olmak gibi sayfalarca sürdürülebilir bir liste çıkarmak mümkündür.

Herşeyleşmenin Parametreleri

Bu başlık altında öncelikle üniversitelerin en çok eleştirildiği "ekonomik faaliyetleri" üzerinden, herşeyleşmenin nasıl yaşandığına bakmak yararlı olacaktır. Ardından da sırasıyla kitleselleşme, küresel ağların parçası olma ve ulusal/bölgesel/yerel ihtiyaçları karşılama konuları üzerinde durulacaktır. Konuyu daha iyi anlatmak için alt-başlıklara ihtiyaç duyulmuştur. Ancak konular sıklıkla iç içe geçtiğinden bir başlık altında değerlendirilen konunun başka başlıkları da ilgilendirdiği gözden uzak tutulmamalıdır.

Ekonomik faaliyetler

Küresel standartların yeni ekonomik durumla sıkı bir ilişkisi vardır. Bunun üniversiteye bilginin ticarileşmesi biçiminde bir yansıması olmuştur. Readings, akademisyenin ürettiği bilginin ticari karşılığının ne olduğu ile ilgilenmenin çok kritik bir yanına da değinir ve bu durumu olumsuzlar. Ona göre bilgi üreten akademisyenin ürettiği bilginin anlamı ile o bilginin ticarileştirilebilirliği bağlantısı akademisyen üzerinde bir baskı oluşturur. Gerçekten de bilginin ticarileşmesi herkes tarafından gözlenebilir bir durumdur. Bahsedildiği gibi "ticarileşme" ve "markalaşma" eleştirileri anlamsız değildir. Bu eleştirileri ciddiye almak gerekir. Öte taraftan üniversitelerin ticarileşmesine olumlu bakanlar da vardır. Genel anlamda bu düşünceyi savunanların "ticarileşme" ile

3 Akademik girişimcilik kavramı için bkz. (Demirtaş, 2014).

"kaliteli olma" arasında bağ kurdukları söylenebilir. Örneğin Charles M. Vest, Amerikan üniversitelerinin daha başarılı ve saygın olmalarının nedeninin bu yeni duruma daha iyi adapte olmalarında bulur (akt. Çetinsaya, 2014: 24-25).

Gerçekten de 19 yüzyılda Avrupa üniversitelerini, özellikle Alman üniversitelerini (Kenan, 2015: 352), örnek almaya çalışan Amerikan üniversitelerinin şimdi örnek alındığının farkında olan Vest (2007: 7vd.) hangi özelliklerin buna neden olduğuna da değinir. Ona göre;

- ABD'de öğrencilerin ihtiyaç ve yeteneklerine göre seçebilecekleri oldukça farklı özelliklere sahip üniversitelerin bulunması çok anlamlı bir ortama neden olmaktadır.
- Bu çeşitlilik; birçok açıdan devlet tarafından belirlenen diğer ülkelerin üniversitelerinden farklı olarak ABD üniversitelerinin daha çok ve daha kolay kaynak bulmalarına da neden olur.
- ABD üniversitelerindeki genç akademisyenler usta-çırak ilişkisinin dışına çıkabilmekte, kendi ders anlatma tarzlarını, araç ve yöntemlerini kendileri belirleyebilmekte bu da sürekli bir yenilenme anlamına gelmektedir.
- Aynı yenilenme farklı disiplinlerden gelen insanların ortak çalışmaları sonucu oluşan sinerjiden de gelmektedir.
- Benzer şekilde farklı ülkelerden gelen öğrencilere ve araştırmacılara açıklık da oldukça önemlidir.
- Bu hareketlilik entelektüel kalitenin yanı sıra kültürel zenginliğe de yol açar.
- Açık rekabet ortamının varlığı da kaliteyi arttırmaktadır. Rekabetle hak edenlere devletin sunduğu araştırma desteklerinin bir ulusal politika olarak uygulanması bu çerçevede önemlidir.
- Ulusal politikanın bir parçası olarak, bağış yapanlara uygulanan vergi politikası ve başarılı ama maddi imkânları yeterli olmayan öğrencilere sağlanan burslar da değerlendirilebilir.
- Bütün bunlar Amerikan üniversitelerinin piyasa şartlarını göz önünde bulunduran özel sektör mantığını en ileri seviyeye taşıdığını gösterir.
- Ancak bu üstünkörü bakış bu üniversitelerin çok önemli bir boyutunu gölgelememelidir ki o da kamu hizmetine olan bağlılıklarıdır. Gerçekten de bu tablonun "başarı" sıfatı ile tanımlanması ancak bu kamu hizmetine bakış ile tamamlanabilir. Özel sektör mantığı ile işleyen üniversiteler yaptıkları çalışmalarla sürekli tarım sektörünü ve sanayiyi beslerler.
- Aynı şekilde üniversitelerin tüm birimleri ile sanayi, iş dünyası ve devlet kurumları yoğun bir işbirliği içinde çalışırlar.

Ticarileşme ve kamu hizmeti kendi içinde uyumlu bir birliktelik de oluşturmaktadır. Başarılı bulunan bu model dünya çapında taklit edilmektedir.

ABD'nin yanında başta Avrupa ülkeleri olmak üzere duruma adapte olan birçok ülkede ciddi anlamda ilerleme olduğu görülür. Zira üniversitenin mevcut ekonomik sorunları çözmede bir araç olarak kullanılması hemen fark edilebilir. Örneğin Avrupa Komisyonunun 2010'da yayınladığı "Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Strateji" belgesinde ekonominin mevcut olumsuz durumunun üstesinden gelebilmek için bazı adımların atılmasından söz edilir. Belgede, Avrupa'nın durumunu güçlendirebilmesi ve krizlere karşı başarılı olması için üç öncelikli konuda adım atması gerektiği vurgulanır. Bunlar: Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme olarak sıralanır. Bu saptamalar kuşkusuz ekonomiyi iyileştirmenin bir formülü olarak sunulur. Ancak bu formülasyonda eğitime yapılan vurgu özellikle öne çıkmaktadır. Akıllı büyüme, bilgi ve yenilikçilik üzerine kurulacakken; sürdürülebilir büyüme, kaynakların etkin kullanımı ile yeşil ama aynı zamanda rekabete dayalı bir ekonomiyi öne çıkarır ve nihayet kapsayıcı büyüme de yüksek istihdama, sosyal ve bölgesel uyuma odaklanır (European Commission, 2010). Bu saptamaların hepsi için üniversitelerin yapacakları, her ne kadar diğer tüm kurumlarla işbirliği kaçınılmaz olsa da, önceliklidir.

Üniversitelerin ekonomide bu kadar belirleyici olmaları ister istemez hem kamu sektörünün hem de özel sektörün üniversitelere daha çok fon aktarmaları ve de daha çok yatırım yapmaları anlamına geliyor. Bu girişimler beraberinde üniversitelerin daha çok denetlenmesi, belli standartlara bağlanması ve yönetimlerinin profesyonelleşmesi sonucunu doğurur. Üniversite yönetimlerinin profesyonelleşmesi, üniversite yönetim kurullarına daha çok özel sektör temsilcilerinin ve sivil toplum temsilcilerinin dâhil olması taleplerini aynı şekilde görünür kılar. Bunun devamında da yöneticilerin etkisinin arttığı ama akademisyenlerin etkisinin azaldığı bir üniversite yönetimi belirmektedir (Çetinsaya, 2014). Tüm bunlar üniversitelerin ekonomik faaliyetlerinin artması ile ilişkilidir.

"Şirket Olarak Üniversite" başlığı ile OECD (2007) tarafından 4. Senaryo olarak anlatılan ticarileşme, üniversiteler için nispeten yeni bir kavramdır. Üniversite geleneksel anlamı ile özellikle kamu kaynaklarını kullanarak varlık göstermiştir. Ticarileşme deyince akla ilk gelen ABD üniversiteleri bile 1980'lere kadar bu konuda çok zayıflardır. Ancak 1980'lerden sonra ciddi bir ticarileşme eğilimi gözlenir. Kıta Avrupası üniversiteleri Amerikan üniversiteleri ile karşılaştırıldığında bu konuda oldukça geridedirler (Altbach vd., 2009: 147vd). Ancak son zamanlarda onlarda da ticarileşme ile ilgili bazı eğilimler öne çıkmıştır.

Üniversitelerin ürettiği bilginin ticari karşılığının ne düzeyde olduğu, bu konuda ne gibi projelerin üretildiği, kimlerle nasıl çalışıldığı; üniversitenin gerçekleştirdiği sağlık hizmetleri, kurslar, II. öğretim ya da tezsiz yüksek lisans gibi ücretli programların üniversitenin yaptığı işlerdeki oranı göz önüne alınarak ortaya konabilir. Buradan üniversitenin bir ticari şirket mantığı ile çalışması, kârını maksimize etmeye çalışması anlaşılabilir.

Meselenin diğer tarafını oluşturan "girişimcilik" söz konusu olduğunda ise üniversite; sadece iş arayan bireyler yetiştirmeyi hedeflemez, işlerini kendileri oluşturacak, yeni iş fikirleri üretebilecek, iş ortamında karşılaştığı zorluklarla baş edebilecek mezunlar yetiştirmeyi hedefler (Şerifoğlu vd., 2011: 2144). Ekonomik gelişme ile girişimci üniversite arasında kurulan bağ özellikle eğitimi doğrudan ilgilendiren Bologna ve Lizbon Deklarasyonları[4] gibi belgelerde de özellikle Avrupa için kendisine yer bulur (Fayolle and Redford, 2014: 2).

Türkiye'deki üniversiteler genellikle 2.kuşak üniversiteler olarak adlandırılan ve araştırma üniversitelerine denk gelen modele benzerler. Bu çerçeveden düşünüldüğünde girişimcilik konusunda ciddi sorunlar olduğu söylenebilir. En önemli sorun da girişimciliğe bakış açısıdır. Üniversiteler genellikle işlerini araştırma ve öğretim olarak görürler girişimciliği ise üniversitenin dışında olması gereken ticari bir faaliyet olarak anlarlar (Erkut, 2014). Ancak bu yaygın savunuya rağmen pratikte ciddi değişiklikler olduğu görülür.

Hiçbir ticari karşılığı olmayan ancak bilimsel ve/veya toplumsal değeri yüksek olan faaliyetler de burada ele alınmalıdır. Bu durum "üniversite kalmak" ile "ticaret yapmak" arasında belli bir dengenin gözetildiğini de anlatır. Sosyal sorumluluk konusunu önemseyen özel firmalar için de geçerli olan ve karın tek amaç olmadığını söyleyen bu yön; toplumun sürdürülebilir gelişmesi ile uyumlu, çevreyi ve kaynakları sonraki nesiller için korumaya çalışan, çeşitliliklere/farklılıklara saygı gösteren ve toplumsal sorunları azaltmaya yönelen bir anlayışı yansıtır. Firmanın/kuruluşun hedefleri belirlenirken bu değerler dikkate alınır (akt. Filho vd., 2010: 296; Dahan ve Şenol, 2012: 95). Görüldüğü gibi bu bakış açısıyla düşünüldüğünde, bazen durumlarda "kar amacı" tek başına anlamlı olmamakta hatta çevreyi korumak gibi kârı olumsuz yönde etkileyecek durumlar (kamuoyu baskısı, yasal zorunlulukların yanı sıra gönüllü duyarlılığın da yadsınmayacak etkisiyle) farklı öncelikleri görünür kılmaktadır. Söz konusu üniversite olunca, bu duyarlılığın çok daha fazla olması beklenebilir.

---

4 Bu iki belgede de ülkelerin gelişimini desteklemek, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, uluslararası rekabette bulunmak gibi öğelere dikkat çekilmektedir. Bologna Deklarasyonu için bkz. (EURASHE, 1999) ve Lizbon Deklarasyonu için bkz. (EUA, 2007).

Toplumu bilgilendiren, sanatsal, kültürel ve sportif niteliği arttıran faaliyetler başta olmak üzere, üniversitelerin sosyal sorumluluk konusunda duyarlı oldukları söylenebilir. Türkiye'de 2019 yılı verilerine göre 150 üniversitenin sosyal sorumluluk projesi yürüttüğü görülmektedir. Toplam 3.850 projenin 856'sını vakıf üniversitelerinin yürütmüş olması da altı çizilmesi gereken bir veridir (YÖK, 2020a: 113). Ayrıca dezavantajlı gruplar için yapılan faaliyetler de bu çerçevede okunabilir. Bu faaliyetlerin yaklaşık %24'ünü vakıf üniversitelerinin yapmış olması ve toplam sayının da 4.336 bulması anlamlı görünmektedir (YÖK, 2020a: 121). Aynı kapsamda çevreye duyarlılık da önemsenmelidir. Yeşil kampüs, sıfır atık ve çevrecilik alanlarında üniversitelerin toplam 45 ödül aldıkları görülür (YÖK, 2020a: 124). Ödüllerin anlamı ve kapsamından bağımsız olarak YÖK'ün bu konuyu bir gösterge olarak görmesi ve ölçmesi burada çok daha anlamlıdır. Üniversitelerin konuyu önemsedikleri ve bu alanda da rekabet ettikleri anlaşılmaktadır. Dünya üniversitelerini çevre konusunda gösterdikleri hassasiyet/faaliyet üzerinden değerlendiren "Green Metric" göstergeleri, birçok üniversite tarafından ciddiyetle takip edilmekte, konu hakkında web sayfaları hazırlanarak neler yapıldığı anlatılmaktadır.[5] Gerçekten de sadece devlet üniversiteleri değil birçok özel üniversite ticari karşılığı az olan bazı araştırma alanlarını destekleyebilmekte ya da kurumsal sosyal sorumluluk çerçevesinde bazı girişimlere imza atabilmektedir[6].

Ticaret, girişim, marka, sosyal sorumluluk ve benzeri piyasaya ait kavramlar olmadan üniversite üzerine konuşmak, her halükarda bir şeyleri eksik bırakmak anlamına gelecektir. Bu kavramların varlığı yeni işlevler anlamına geleceğinden "herşeyleşmenin" önemli göstergeleri arasında yer alırlar.

Kitleselleşme

Kitleselleşme, öncelikle çok geniş kesimlere açılmak olarak saptanabilir. Böylece üniversitede okumak ve bilim insanı olmak belli bir elit azınlığa özgülenmemiş olacaktır. "Bir şey" olarak kalmak ile küçük bir elitin parçası olmak arasında bağ çok daha rahat kurulabilir. Buna karşın kitleselleşen üniversite, "herşeyleşme" yolunda önemli bir adım atmış demektir. Gerçekten de 1800'lerde başlayan modern üniversitelere önceleri devam etmek sadece belli bir elitin erkek çocuklarının ayrıcalığında iken (Kenan, 2015: 352), günümüzde çok daha geniş kitlelerin devam edebileceği imkânlar ve araçlar ortaya çıkmıştır (Çetinsaya, 2014: 26).

---

5 Örneğin konu hakkındaki paylaşımları; Kütahya Dumlupınar Üniversitesi için bkz. (DPÜ, 2020), Erciyes Üniversitesi için bkz. (Erciyes Üniversitesi, 2021), İstanbul Teknik üniversitesi için bkz. (İTÜ, 2021).

6 İstanbul Bilgi Üniversitesinin kurumsal sosyal sorumluluk açısından değerlendiren bir çalışma için bkz. (Dahan ve Şenol, 2012)

Hem mekânsal yaygınlık hem de verilen hizmetin yaygınlığı değerlendirilebilir. Sadece belli merkezlerde bulunan üniversitelerin, ülkenin diğer yerlerinde bulunan sorunları ne derece önemseyebileceği, yerel konuların ne kadarını irdeleyebileceği tartışmalıdır. Üniversitelerin yaygınlaşması bu konuda ilginç açılımlar getirebilir ve yerel sorunlarla bunların çözümleri konusunda üniversitelerin rollerini arttırabilir. Şerifoğlu, Çakar ve Bekar'ın (2011: 2143) vurguladıkları gibi, üniversitelerin her tarafa yaygınlaşması, bulunulan yörenin insan kaynağı, bilgi, eğitim, iş ve sosyal hizmetler konularında bazı sorumluluklar üstlenmeleri ve yaşanan sorunları irdelemeleri, sorunların çözümü için bazı imkan ve araçlar sunmaları göz ardı edilemeyecek öneme sahiptir.

Türkiye açısından düşünüldüğünde "her ilde bir üniversite" olması kitleselleşmenin en önemli göstergesi olarak okunabilir. Bunun yanında, açık öğretim, uzaktan eğitim, ikinci öğretim, sertifika programları, hayat boyu öğrenme[7] gibi fırsatlar, kitleselleşme konusunda olumlu sayılabilecek adımlardır. Yanı sıra üniversitelerin normal öğretimlerinin ücretsiz olması da bu açıdan olumlu bir gelişme olarak not edilmelidir. Ancak yine de üniversitede okumak öğrencilerin diğer eğitim, barınma, ulaşım ve beslenme masrafları düşünüldüğünde oldukça pahalıdır, bu çerçevede bursların öğrencilerin ihtiyacını ne kadar karşılayabildiği tartışılabilir. Yanı sıra kütüphanelerin zengin olması da önem arz etmekte[8] ve öğrencilerin çalışabilmesi için bazı fırsatların da olması gerekmektedir ki burada özel sektör ile işbirliği anlamlı olacaktır. Bu konuda küçük şehirlerin bir dezavantajı olduğu söylenebilir.

Sadece üniversitelere devam edenler açısından değil ayrıca üniversitelerin akademik kadroları açısından da daha geniş çevrelere daha çok araç ve imkân sunulması gerekir. Bilim insanlarından beklenen iyi derecede yabancı dil bilmek, yurtdışı deneyimine sahip olmak ve hem ulusal hem de uluslararası arenada rekabet edebilmek gibi koşulların yerine getirilebilmesi için neler yapıldığı önemlidir. Bu çerçevede yurtdışı araştırma bursları, proje fonlamaları, teşvikler, sunulan geliştirme ödeneği, lojman gibi maddi olanaklar anlamlı olacaktır.

Genel anlamda iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması ile devlet kurumlarının ve/veya üniversitelerin bazı politikaları akademik kadroların daha geniş çevrelere yayılmasını sağlayabilecek niteliktedirler. Örneğin ÖYP[9],

7 Örneğin Türkiye'deki üniversitelerin 2019 yılında, "sürekli eğitim merkezleri" ile "dil merkezleri" aracılığı ile 291.024 sertifika vermeleri (YÖK, 2020a: 115); Lizbon Bildirgesinde öne çıkarılan "hayat boyu öğrenme" ve "açık erişim" ilkeleri (EUA, 2007) çerçevesinde bazı adımlar atmaları bu çerçevede okunabilir.

8 Türkiye'deki 30 devlet ve 15 vakıf üniversitesinin kütüphane verilerini inceleyen, öğrenci ve öğretim elemanı sayıları ile karşılaştıran bir araştırma için bkz. (Polat ve Odabaş, 2011).

9 Öğretim Elemanı Yetiştirme Programı (ÖYP) hakkında bkz. (Er vd., 2019: 305vd.).

MEB bursu[10], YÖK bursu[11], TÜBİTAK desteği[12] gibi programlar bu konuda önemsenebilir. Ancak çok daha önemlisi söylendiği gibi, üniversitelerin sayılarının artması ve coğrafik anlamda her ile yayılmasıdır. Bu durum akademisyenlerin sayılarını da arttırmakta ve akademisyenliği geleneksel olarak belli bir elitin hâkim olduğu bir meslek olmaktan çıkarmaktadır. Üniversite çalışanları üzerinde Türk Eğitim-Sen'in yaptırdığı bir araştırmanın sonucu da bunu çarpıcı bir biçimde vermektedir. Bu çalışmaya göre akademisyenlerin yarısından fazlasının annesi ya hiç okula gitmemiştir ya da sadece ilkokula gidebilmiştir. Bu sonuçların oranları taşrada çok daha yüksektir. Aynı şekilde anne mesleğinin çok büyük oranda ev hanımı olması da bu paralelde okunabilir (Bilgin, 2009: 87vd.). Sonuçta daha çok kesime ve daha çok yöreye yayılan üniversitelerin, daha çok konu ile ilgilenmeleri kolaylaşmakta bu da "herşeyleşme" sürecini hızlandırmaktadır.

Ulusal/Bölgesel/Yerel İhtiyaçlara Odaklanma

Üniversitenin ürettiği bilginin ulus-devletin, ulusun, bölgenin ya da yörenin ihtiyaçları tarafından belirlenip belirlenmediği, ulusal politikalarla üniversitelere ne gibi görevler yüklendiği önem arz etmektedir. Bu özellik ulus-devlet ideolojisine uygun olarak üniversitenin üstlendiği ve/veya devletin üniversiteye verdiği; sosyal-kültürel ya da ekonomik görevleri irdelemekle daha net bir biçimde görünür. Her ne kadar sosyo-kültürel görevler daha muğlak olsa da ekonomi konusunda (başta ulusal kalkınmada üniversitelerin rolü[13] olmak üzere) birçok somut çıktıdan söz edilebilir. Burada Lizbon Deklarasyonu'nun işverenlerle üniversitelerin diyaloğuna yaptığı vurgu, mezunların kariyerlerinin üniversitelerce takibinin tavsiye edilmesi ve özel sektör-kamu sektörü-üniversite işbirliği ile ilgili yaptığı çağrısı da Avrupa perspektifini ortaya koymaktadır (EUA, 2007). Ayrıca OECD'nin (2007) hem "Yerel Hizmet Birlikleri Olarak Üniversiteler" çerçevesinde ele alınan 2. Senaryo hem de "Yeni Kamu Sorumluluğu Etrafında Düşünülen Üniversite" başlığı ile anlatılan 3. Senaryo da benzer bir durumu destekler. Bu kapsamda öncelikle üniversitelerin ulusa karşı sorumluluğunun altını çizen sosyo-kültürel ve ekonomik görevlere değinilebilir.

10 1416 sayılı Kanun kapsamında yurt dışına öğrenci gönderilmesi konusunda bkz. (Aktekin ve Tekben, 2019: 126vd.; Gümüş ve Gökbel, 2012)

11 YÖK burslarının için bkz. (Gümüş ve Gökbel, 2012).

12 TÜBİTAK burs ve destek programları için bkz. https://www.tubitak.gov.tr

13 Ulusal ve bölgesel kalkınmada üniversitenin rolü konusunda kısa bir değerlendirme için bkz. (Şerifoğlu vd., 2011: 2144vd.).

Sosyo-kültürel görevler, yukarıda anlatıldığı gibi, modern üniversitelerin ikinci aşamasına denk gelir. Humboldt sistemi ile kurulan üniversiteler ulusal ihtiyaçları öncelerler ancak bu ihtiyaçların özellikle "ulusun kültürü" için bir adım olduğu unutulmamalıdır. Prusya'yı merkeze alan Humboldt, bunu "ulusun moral kültürü" olarak isimlendirir (Kemp, 2012: 124). Burada felsefe ve insan bilimlerinin öne çıkmasının sebebi, ulusa ait ortak değerlerin/kültürün inşasında üniversite bölümlerine yüklenen görevlere verilen önemden kaynaklanır. Ancak her ne kadar bunlar "ikinci nesil" üniversitelerin başat özellikleri gibi görünseler de, ulus devletler (daha doğrusu her devletin bir ideolojiye öncelik verdiği gerçeği düşünüldüğünde devletler) yaşadığı sürece bu düşünce, bir şekilde yok olmadan devam eden nitelikler arasında kalacak gibi görünmektedir.

Ekonomik görevler günümüzde, çok daha anlamlı olmaya başlamıştır. Bu konuda ciddi adımlar atılmakta, neredeyse her kurum üniversiteleri paydaş görerek çok sayıda ekonomik anlamı olan iş üretmektedir. Yukarıda söz edildiği gibi oldukça etkili bir biçimde NASA, CERN ve Avrupa Uzay Ajansı gibi kurumlarla üniversitelerin yaptığı işbirliğine benzer şekilde, Türkiye'de de neredeyse her üniversite bazı ulusal programların bir parçası haline gelmektedir. Konuya bir örnek üzerinden açıklık getirilebilir.

Bilgi toplumuna geçişi, sanayi toplumuna geçişle eş değer bir küresel süreç olarak gören, ekonomik sorunları büyüme ve istihdam odaklı ele alan "2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı" ulusal kalkınmanın ekonomik boyutuyla ilgilenir (Kalkınma Bakanlığı, 2015). Oluşturulan çerçevede; üretilecek bilgi ve bu bilgi ile desteklenecek politikalar hem kamu sektörü hem de özel sektör için önemsenmektedir. Ancak plan bilhassa kamu kurumlarının nasıl hareket edeceklerini göstermekte ve bu hareketin içinde üniversiteler de önemli bir paydaş olmaktadır. Politik tercihler ve başka bazı girişimler, ulusal kalkınma ile bilgi arasında kurulan bağı açık bir biçimde göstermektedir. Sözü edilen bağ, kuşkusuz hükümet politikaları ile üniversiteler arasında paralellikleri daha çok zorlayacaktır. Politika üretilirken ulusal ekonomi konusunda üniversitelere ciddi bir pay verilmekte, bu çerçevede devlet kurumlarının stratejik planlarında üniversitelerle işbirliği adeta olmazsa olmaz gibi görünmekte, işbirliği ile üniversite araştırmacılarına alanlar açılmakta buna karşın işbirliği çıktılarının kurumlar açısında önemine vurgu yapılmaktadır[14]. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun "5G Vadisi

14 Öyle görünüyor ki kamu kurumları ile üniversitelerin işbirliği oldukça yoğundur. 2019 yılı verilerine göre üniversiteler "kamu kurumlarının iş ve hizmet süreçlerini iyileştirmeye yönelik" toplam 2.738 proje gerçekleştirmişlerdir (YÖK, 2020a: 119). Bu sayılar üniversitenin bu işlevini önemsediğini göstermektedir.

Açık Test Sahası Projesi" kapsamında oluşturduğu ve özellikle üniversitelerle işbirliğini öne çıkardığı çalışması (BKT, 2009: 78-79) konuya uyan önemli bir girişimdir. Ancak işbirliği sadece üniversitelere araştırma alanı açmak anlamına gelmemekte yanı sıra üniversitelere yeni görevler yüklenmekte, sadece üniversitenin işi gibi görünen açılacak bölümler ve dersler başta olmak üzere üniversitelerin yol haritalarını etkileyecek göndermeler de içermektedir[15]. Dolayısıyla ulusal ihtiyaçlara odaklanma, üniversitelere, kendi belirledikleri işlerinin yanı sıra başka kurumların da belirlediği yeni işler çıkarmakta bu da "herşeyleşmeyi" hızlandıran etmenlerden biri olmaktadır.

Ulusal ihtiyaçların yanı sıra yerel/bölgesel ihtiyaçların da üniversitenin müfredatı, örgütlenmesi, bütçesi üzerinde ne gibi bir etkisinin olduğu, özellikle ekonomik sektörlerle ve yerel yönetimlerle üniversitenin nasıl bir işbirliği yaptığı ve üniversitenin yöreye, yörenin de üniversiteye katkısı ve/veya etkisi önem arz edecektir. OECD'nin (2007) "Yerel Hizmet Birlikleri Olarak Üniversiteler" adını taşıyan 2. Senaryosu bu açıdan okunabilir.

Üniversitelerin bulundukları bölgelerde öncülük yapmaları istenmektedir. Gerekli insan işgücü, bilgi, inovasyon, teknoloji ve know-how, yatırım, bilgi altyapısı başta olmak üzere üniversitelerden üstlenmesi beklenen çok sayıda görev vardır. Üniversite bunları üstlendikçe, yöre halkını bilhassa ekonomik açıdan etkileyecektir. Bölgede bulunan yerel/bölgesel kurullara/komisyonlara üniversitelerin temsilci göndermesi, yöreye teknik ve bilimsel kaynak/destek sağlanması, birçok konuda üniversitelerden bilirkişi istenmesi (Şerifoğlu vd., 2011: 2144) üniversitelerin kendilerinden bekleneni verme çabası olarak okunabilir.

Yanı sıra üniversitelerin doğrudan ekonomik katkıları da önemlidir. Üniversitenin, üniversite çalışanlarının, öğrencilerin ve üniversite ile ilgili ziyaretçilerin yaptıkları doğrudan harcamalar yerel ekonomi açısından değerlendirilebilir. Aynı şekilde bu harcamaların "çarpan etkisi" düşünüldüğünde istihdam dâhil daha büyük etkilerin olduğu da çıkarsanabilir. Bu etkiler kısa vadede ve hemen gözlemlenebilirken, üniversitenin ürettiği bilgi temelli ve daha uzun vadeli katkılarda göz ardı edilmemelidir (Şerifoğlu vd., 2011: 2145). Görüldüğü gibi bölgesel ve yerel ihtiyaçlar herşeyleşme yolunda üniversiteleri ciddi anlamda zorlamaktadır.

---

15 "Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu 2019-2023 Stratejik Planı" bu konuda örnek gösterilebilir. "Siber güvenlik eğitimi" konusunda ihtiyaç olduğu tespitinden sonra, "ne yapılmalı" diye sorulmakta ve şu cevap verilmektedir: "Bilgi güvenliği personeli yetiştirme konusuna üniversitelerde yüksek lisansa ilave olarak lisans programları olarak da yer verilmesi, üniversitelerde sektöre yetişmiş eleman sağlayabilecek, yerli üretime yön verecek/destek olacak bölümler kurulması, bu amaca özel eğitim programlarının oluşturulması gerekmektedir." (BTK, 2009: 47).

Küresel Ağların Parçası Olma

Küreselleşen dünyada küresel ağlar oldukça önemlidir. Üniversiteler de bu ağların neresinde olduklarına göre değerlendirilebilirler. Bu noktada üniversitelerin küresel standartlara ne kadar uydukları, bu standartları nasıl gerçekleştirdikleri, küresel dolaşımın neresinde oldukları, ne gibi ortak çalışmalar yürüttükleri, yabancı öğrenci sayıları, yabancı dil eğitiminin durumu gibi konular oldukça önem arz etmektedir. OECD (2007), Açık Ağ Üniversiteleri olarak adlandırdığı modelin birçok özelliği bu kapsamda ele alınabilir. Uluslararasılaşma bağlamında hem Bologna (EURASHE, 1999) hem de Lizbon (EUA, 2007) deklarasyonları Avrupa açısından da konunun ne kadar önemsendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

En Çok Uluslararası Öğrenci Barındıran Ülkeler					En Çok Uluslararası Öğrenci Gönderen Ülkeler			
Sıra	**Ülke**	**Sayı**	**%**		**Sıra**	**Ülke**	**Sayı**	**%**
1	ABD	987 314	17.7		**1**	Çin	993 367	17.8
2	İngiltere	452 079	8.1		**2**	Hindistan	375 055	6.7
3	Avustralya	444 514	8.0		**3**	Almanya	122 538	2.2
4	Almanya	311 738	5.6		**4**	Vietnam	108 527	1.9
5	Rusya	262 416	4.7		**5**	Güney Kore	101 774	1.8
6	Fransa	229 623	3.8		**6**	Fransa	99 488	1.8
7	Kanada	224 548	4.0		**7**	ABD	84 349	1.5
8	Japonya	182 748	3.3		**8**	Kazakistan	83 503	1.5
9	Çin	178 271	3.2		**9**	Nepal	81 917	1.5
10	*Türkiye*	125 138	2.2		**10**	Suudi Arabistan	77 406	1.4
					24	*Türkiye*	47 546	0.9
	Dünya	**5 571 402**	**100**			**Dünya**	**5 571 402**	**100**

Kaynak: UNESCO, 2021.
UNESCO'nun 2018 verileri (en son veriler) dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Yabancı öğrenci sayısı küresel pazardan pay almanın bir göstergesi olarak oldukça dikkat çekici bir yerde durmaktadır. UNESCO rakamlarına göre (bkz. Tablo 2), Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya'nın ilk üçte yer aldığı listede Türkiye 10. sıradadır. Unesco'nun son verileri 2018'e aittir ancak YÖK'ün 2020 yılının sonunda yayınladığı 2019'a ait verileri Türkiye'ye gelen öğrenci sayısının 153.662'e yükseldiğini söylemektedir. Tüm bu sayılara bir de değişim programları ile gelen 20 bin civarındaki öğrenci eklendiğinde (YÖK, 2020a: 4) uluslararasılaşmanın öğrenci boyutunun önemli bir düzeye çıktığı söylenebilir.

En çok öğrenci gönderen ülkeler sıralamasında ise Türkiye'nin 24. sırada olduğu görülür. Yabancı öğrenciler artık hemen her üniversitenin bir parçası olarak kabul görmektedirler. Birçok araştırmaya da konu olan yabancı öğrencilerin kanıksandığı görülür. Bu durum onlara ait çok ince ayrıntıların

araştırılmasından anlaşılabilir. Şu konularda yayımlanan makaleler durumu özetlemektedir: Yabancı öğrencilerin; "mükemmeliyetçiliğe ilişkin görüşleri" (Büyükbayraktar vd., 2016), "benlik algıları" (Erol ve Ercan, 2015), "yaşam doyumları" (Sungur vd., 2016), "durum analizleri" (Yıldıran vd., 2016), "sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları" (Kıroğlu vd., 2011).

Yabancı öğrencilerin yanı sıra yabancı öğretim elemanları da oldukça önemli bir göstergedir. Gerçi üniversitelerde tarih boyunca yabancı öğretim elemanına rastlanmıştır. Osmanlı döneminde de bazı bilim insanlarının üniversitelerde çalıştığı bilinmektedir (Akdağ, 2008: 47vd.). 1700'lerin son çeyreğinde kurulan mühendishanelerde Fransız subaylar ders vermekte daha sonra 1827'de kurulan Tıphane-i Amire ve 1839'da kurulan Mekteb-i Tıbbiye'de ise tüm öğretim kadrosu yabancılardan oluşacaktır (Dölen, 2010: 89). Ayrıca Birinci Dünya Savaşı başladıktan hemen sonra bir reform düşüncesi ile Darülfünuna gelen 19 Alman profesör (kısa süreli kalsalar da) bunun önemli örneklerinden biridir (Bahadır, 2010: 54; Dölen, 2010: 91vd.). Cumhuriyet döneminde ise özellikle 1930'larda Nazi Almanya'sından kaçan bilim adamlarının gelişleri öne çıkan bir hadise olarak not edilebilir (Dölen, 2010; Lök ve Erten, 2004; Şen, 2013). Yanı sıra daha bireysel örnekler de vardır[16]. Ancak küresel dünyada bu durum iletişim ağlarının gelişmesi ile çok daha yaygınlaşmış, hareketlilik artmış hatta üniversiteler arasında rekabet konusu olmuştur.

Türkiye üniversitelerinde 2019 yılı verilerine göre 2.085 doktoralı yabancı uyruklu öğretim elemanı çalışmaktadır. 165 üniversitenin yabancı uyruklu doktoralı öğretim elemanı istihdam ettiği, 24'ünün ise istihdam etmediği görülür. Yabancı uyruklu doktoralı öğretim elemanı istihdam etmeyen üniversiteler hesaba katılmadığında ortalama 13 olmakta, tüm üniversiteler hesaba katıldığında ise ortalamanın 11 olduğu görülmektedir (YÖK; 2020a: 75). Uluslararası değişim programları kapsamında yurtdışına giden öğretim elemanı sayısı ise 1.585 iken gelen öğretim elemanı 2.227'dir (YÖK, 2020a: 79vd.).

Çok önemli göstergelerden biri de uluslararası bir anlam taşıyan projelerdir. Uluslararası fon destekli proje ve yurtdışı kurum ve kuruluşlarla yapılan proje sayıları bu anlamda öne çıkan göstergelerdir. 2019 yılında uluslararası fon destekli proje sayısı 1.449 olmuştur. Aynı şekilde 128 üniversite toplam 1759 projeyi yurt dışındaki üniversiteler veya kurum ve kuruluşlar ile birlikte yapmıştır (YÖK, 2020a: 87vd.). Çok farklı alanlardan alınan fonlar ve yapılan projeler, yabancı öğrenci ve öğretim elemanları ile birlikte düşünüldüğünde, yeni iş paketleri üstlenmek anlamına geldiğinden "herşeyleşmeyi" destekleyen unsurlar olarak görülebilir.

16 Amerikalı bir bilim insanının hikâyesi için bkz. (Fındıkoğlu, 1967).

Taşra Üniversiteleri: Genel Bir Değerlendirme

Türkiye'de açılan üniversitelerin "nicel artışı" ile kalite arasında bağ kurmak yaygın bir eleştiridir. Bu anlamda özellikle yaşanan altyapı eksikliği ve öğretim elemanı sıkıntısının (hem sayı açısından hem de donanım açısından) altı çizilebilir. "Taşralaşma" ve "tabela üniversitesi" yaygınlaşan üniversiteler için zaman zaman bir niteleme aracı olarak kullanılmaktadır (Özel ve Çetinsaya 2002: 14vd.). Özellikle "üniversite açma" ile popülist politik kaygılar arasında kurulan bağ yaygındır. Üniversitelerin çoğalması her ne kadar politik karar alma süreçleri ile gerçekleşse de yerel halkın, kendi yöresine üniversite açılması konusunda ciddi istekli olduğu, kampanyalar yürüttüğü de göz ardı edilmemelidir. Bu istek, özellikle dışarıdan gelecek öğrencilerin yöreye sağlayacağı "ekonomik katkı" açısından değerlendirilebilir ve politik güdüyü de açıklayabilir (Kaynar ve Parlak, 2005: 9vd.). Yanı sıra üniversitelerin yaygınlaşmasının mezun sayısını arttırdığı ama mezunların iş imkânlarının yeterince olmadığı (Yalçıntaş ve Akkaya, 2019) eleştirileri de olgusal gerçekliğe parmak basmaktadır. Şüphesiz eleştiriler ciddidir ve göz ardı edilmemelidir. Ancak bu çalışma kapsamında üniversitelerin varlığı "veri olarak" kabul edilmiş ve bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Türkiye'de her ilde en az bir olmak üzere; 129'u devlet, 74'ü vakıf ve 4'ü de vakıf meslek yüksekokulu düzeyinde toplam 207 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerin öğrenci yetiştiren 1929 fakültesi, 397 yüksekokulu, 1027 melek yüksekokulu ve 599 enstitüsü vardır. Üniversite birimleri sadece il merkezlerinde değil ayrıca ilçelerde de kurulabilmektedirler. Birimlerin iç örgütlenmelerine bakıldığında; 19.000 bölüm, 33.150 anabilim dalı, 13.177 yüksek lisans programı, 5.819 doktora programı[17] görülür. Yükseköğretimde toplam 179.503 öğretim elemanı ile her düzeyden 8 milyona yakın[18] öğrenci yetiştirilmektedir. Öğrencilerin 297.001 yüksek lisans ve 101.242 doktora düzeyindedir (YÖK, 2020b).

Bazı şehirlerde öğrenci nüfusu oransal olarak oldukça yüksek rakamlara ulaşmıştır. Örneğin Tablo 3'ten de anlaşılacağı gibi 243.614 toplam nüfusa sahip olan Karabük ilinde 47.417 öğrenci okumaktadır ve bu da Karabük'te her 100 kişiden 20'sinin üniversite öğrencisi olduğunu göstermektedir. Isparta'da bu oran %15,54; Bayburt'ta %15, 35; Gümüşhane'de %13,15; Kırıkkale'de %12,78; Burdur'da %11,75 ve Edirne'de ise %10,31'lere ulaşmaktadır. Üstelik bu oranlar, illerin genel nüfusu üzerinden oluşturulduğundan, aslında kent merkezlerindeki öğrenci yoğunluğunun çok daha fazla olduğu da kestirilebilir. Mesela Karabük kent merkezi nüfusu ile öğrenci sayısı oranlandığında

17 Bu sayının 141'i sanatta yeterlilik programıdır.
18 Bu sayının 4.116.698'i açık öğretim okuyan öğrencilerdir.

neredeyse her üç kişiden birinin öğrenci olduğu görülecektir. Oransal olarak en düşük iki il ise Şırnak ve Hakkâri olmuşlardır. Sadece bu iki ilde öğrenci oranı %1'in altında kalmıştır.

Tablo 3: Öğrenci Sayısının İl Nüfusuna Oranı

İl	Nüfus	Öğrenci	%	İl	Nüfus	Öğrenci	%
Karabük	243 614	47 410	19,46	İstanbul	15 462 452	794 424	5,14
Isparta	440 304	68 404	15,54	Denizli	1 040 915	52 881	5,08
Bayburt	81 910	12 577	15,35	Kayseri	1 421 455	72 032	5,07
Gümüşhan	141 702	18 632	13,15	Aksaray	423 011	21 417	5,06
Kırıkkale	278 703	35 625	12,78	Rize	344 359	17 207	5,00
Burdur	267 092	31 384	11,75	Amasya	335 494	16 742	4,99
Edirne	407 763	42 026	10,31	Tokat	597 861	29 486	4,93
Erzincan	234 431	22 994	9,81	Yozgat	419 095	20 516	4,90
Erzurum	758 279	73 149	9,65	Yalova	276 050	13 212	4,79
Bolu	314 802	29 331	9,32	Siirt	331 070	15 379	4,65
Bartın	198 979	17 382	8,74	Aydın	1 119 084	50 832	4,54
Çanakkale	541 548	45 996	8,49	Iğdır	201 314	8 980	4,46
Nevşehir	304 962	25 094	8,23	Kocaeli	1 997 258	82 170	4,11
Kütahya	576 688	45 972	7,97	Muğla	1 000 773	41 136	4,11
Eskişehir	888 828	70 636	7,95	Samsun	1 356 079	52 672	3,88
Sivas	635 889	50 304	7,91	İzmir	4 394 694	169 521	3,86
Uşak	369 433	29 017	7,85	Balıkesir	1 240 285	45 270	3,65
Kastamon	376 377	28 854	7,67	Manisa	1 450 616	47 472	3,27
Kırşehir	243 042	17 891	7,36	Antalya	2 548 308	83 035	3,26
Bilecik	218 717	15 967	7,30	Çorum	530 126	16 481	3,11
Çankırı	192 428	13 952	7,25	Kahraman	1 168 163	34 238	2,93
Sakarya	1 042 649	75 311	7,22	Adıyaman	632 459	18 072	2,86
Elazığ	587 960	42 111	7,16	Mersin	1 868 757	48 764	2,61
Kars	284 923	20 185	7,08	Adana	2 258 718	56 824	2,52
Niğde	362 071	25 081	6,93	Bitlis	350 994	8 830	2,52
Tunceli	83 443	5 743	6,88	Tekirdağ	1 081 065	27 003	2,50
Düzce	395 679	26 977	6,82	Gaziantep	2 101 157	52 098	2,48
Trabzon	811 901	53 632	6,61	Bursa	3 101 833	75 690	2,44
Kırklareli	361 737	22 761	6,29	Ordu	761 400	17 058	2,24
Karaman	254 919	15 969	6,26	Ağrı	535 435	11 915	2,23
Kilis	142 792	8 858	6,20	Osmaniye	548 556	12 106	2,21
Giresun	448 721	26 686	5,95	Van	1 149 342	25 034	2,18
Artvin	169 501	9 979	5,89	Hatay	1 659 320	35 102	2,12
Zonguldak	591 204	33 615	5,69	Muş	411 117	8 729	2,12
Afyonkara	736 912	41 607	5,65	Batman	620 278	12 229	1,97
Ankara	5 663 322	307 377	5,43	Diyarbakır	1 783 431	30 934	1,73
Ardahan	96 161	5 212	5,42	Mardin	854 716	12 467	1,46
Konya	2 250 020	121 251	5,39	Şanlıurfa	2 115 256	26 052	1,23
Bingöl	281 768	15 062	5,35	Hakkâri	280 514	2 262	0,81
Malatya	806 156	42 616	5,29	Şırnak	537 762	3 311	0,62
Sinop	216 460	11 272	5,21				

Kaynak: TUİK (2020) ve YÖK'ün (2020b) verilerinden (açık öğretim okuyan öğrenciler dışarıda bırakılarak) oluşturmuştur.

Üniversitelerin; fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu, enstitü, araştırma merkezi sayılarının artması ve ilçeler dâhil geniş bir alana yayılması; üniversite öğrencileri ve çalışanları ile birlikte düşünüldüğünde bulundukları yöreye ekonomik katkılar başta olmak üzere çok yönlü katkıları/etkileri olacağını göstermektedir. Kitleselleşme ve uluslararasılaşma bu katkıya/etkiye başka bir boyut da kazandırmaktadır.

Katkının ekonomik boyutu daha rahat gözlenebildiğinden literatürde özellikle bu açıdan değerlendirilir. Onun için öncelikle şehre gelen öğrenci, memur ve akademisyen sayısı (yapacakları harcamalardan dolayı) ya da üniversitenin girişimleri ile oluşacak ekonomik değer öne çıkarılır. Bilgi ekonomisi ve bölgesel gelişme/kalkınma (Çetin, 2007; Görmüş ve Yetkin Aker, 2017; Harding vd., 2007; İzmen ve Özbay Daş, 2017; Nişancı vd., 2017), üniversite-sanayi işbirliği (Dağlar, 2018; Dinçsoy ve Özer, 2017; Yardımcı ve Bilgehan Müftüoğlu, 2015; Yücel ve Özgül, 2020), üniversitenin girişimcilik üzerindeki etkisi (Musaoğlu vd., 2017; Yahşi ve Özmodanlı, 2020), üniversitesinin kent ekonomisine etkisi (Çınar ve Emsen 2002; Görkemli, 2009), öğrencilerin ekonomiye katkıları (Akçakanat vd., 2010; Çalışkan, 2010; Ergun, 2014; Koç, 2020) gibi başlıklarla sıklıkça karşılaşılır.

Üniversitenin kültürel yaşam üzerindeki etkileri de önemlidir. Zira yurtdışı da dâhil olmak üzere çok farklı yörelerden gelen öğrenciler ve öğretim elemanları söz konusudur. Bu da ister istemez şehrin geleneksel dokusunu farklılaştırmaktadır. Yeni gelenlerin talebi ile şehirde yeni kültürel ve sanatsal mekânlar da olmak üzere boş vakit geçirme alanları oluşmaktadır. Alanda üniversitenin toplumsal değişimi üzerinde duran (Gündoğdu ve Özkök, 2017; Sankır ve Sankır, 2017), üniversite ve kent kimliğini ilişkilendiren (Alevkayalı ve Uzun, 2020; Bostancı, 2017), üniversite- toplum işbirliğinin etkilerini özellikle kent ve kent yaşamı bağlamıyla irdeleyen (Wiewel ve Knaap, 2005), üniversitelerin kentleşme üzerindeki etkisini anlamaya çalışan (Işık, 2008) ve üniversitelerin toplumdaki rolüne odaklanan (Arthur ve Bohlin, 2005; Savaş Yavuzçehre, 2016), bilhassa sosyo-kültürel yönleri öne çıkaran çalışmalarla da karşılaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, daha önceki başlıklarda anlatılanlarla da birleştirilince, üniversitelerin bulundukları yöre üzerinde çok fazla etkileri olduğu gözlenmektedir. Daha da önemlisi üniversitelerin potansiyelleri göz önünde bulundurularak onlardan daha çok şey beklenmektedir. Bu beklenti; (i) üniversitelerin özellikle küresel ve ulusal bağlantılarının güçlü olmasına, küresel gelişmelerden haberdar olmalarına; (ii) yasal mevzuatı, inovasyonı, teknolojiyi, Ar-Ge'yi, yönetimsel sorunları ve pazarlama gibi teknik konularda danışmanlık

üstlenebilmeleri; (iii) tarım, hayvancılık ve sanayi konularında yol gösterici olabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de hemen her konuda üniversitelerin mevcut yetkinlikleri yüksek olmakta ya da yetkinlikleri yoksa bile bu yetkinliğe sahip insanlara ulaşabilmeleri çok daha kolay olabilmektedir. Yaygınlaşan üniversitelerle birlikte daha çok insanın tüm bu hizmetlerden yararlandığı dolayısıyla "üniversitenin katkısı" meselesinin öne çıktığı söylenebilir. Bu durum zaten var olan bölgeler arası sanayi-ticari rekabetin önemli aktörlerinden biri olarak üniversiteleri de görünür kıldı. Aynı şekilde zaten üniversitelerin sayısal olarak artması aralarında doğal bir rekabete de neden oldu. Devlet üniversitelerinin bile tanıtıma ve halkla ilişkilere önem vermeye başladığı, iyi öğretim elemanları ve öğrencileri çekebilmek için, yurtdışı da dâhil olmak üzere, mücadele ettikleri gözlemleri bu çerçevede okunabilir. Yanı sıra üniversitelerin kalitesinin artmasında, bulundukları bölge ile yaptıkları işbirliği de oldukça önem arz etmektedir. Zira iş çevreleriyle, yerel yönetimlerle hatta yerel halkla işbirliği üniversitenin kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin iş çevreleri ve yerel yönetimlerle iyi ilişkiler; üniversitenin eksikliklerinin daha rahat giderilmesini sağlamakta, üniversitenin gerçek ihtiyaçlar (hangi bölümlerin açılacağı, ne gibi laboratuvarlara ihtiyaç olduğu gibi) çerçevesinde şekillenmesini dolayısıyla daha işlevsel ve kaliteli olmasını sağlamakta, yeni imkânların üniversiteye kanalize edilmesine neden olmakta ve daha iyi öğrenci yetiştirilmesi için iş ve staj imkânlarını arttırmaktadır.

Sonuç

Üniversite'nin kente katkısı (bilhassa taşra üniversiteleri için) öncelikli olarak, öğrenci ve üniversite çalışanlarının kentte yaptıkları harcamalardan dolayı bir ekonomik canlılıkla ilişkilendirilir. Bu saptama her ne kadar doğru olsa da bu, üniversitenin kent ekonomisine katkısı için çok sınırlandırıcı bir saptama olur. Zira bir üniversite sadece mensuplarının yaptıkları harcamalarla değil, Ar-Ge çalışmaları, yetişmiş insan gücü, laboratuvar imkânları, danışmanlık hizmetleri, ortak projeler, ekonomik sorunların ortaya konması ve çözüm önerileri gibi birçok konuda kent ekonomisine doğrudan ya da dolaylı katkı sunar. Ancak bir üniversitenin sunduğu ekonomik katkı da sadece ikincil bir katkı olarak görülebilir. Çok daha önemlisi üniversiteler bulundukları kentlerde entelektüel seviyeyi yükseltir, kültürel etkinliklerin artmasını sağlar, sanatsal faaliyetlere yön verir, içine kapanık geleneksel dokuyu aşındırır, çokkültürlü bir arada yaşama pratiğini zenginleştirir, farklılıkları normalleştirir, mal ve hizmetlerin iyileştirilmesi yönünde kaliteli kent yaşamı pratiğini motive eder.

Ciddi katkı ya da katkı potansiyeline karşın, yukarıda da değinildiği gibi üniversitelerin yaygınlaşması ile kalitesinin azalması arasında kurulan ilişki

de halen gündemi meşgul etmektedir. Şüphesiz bu eleştiriler yersiz değildir. Ancak personel yetersizliği ve altyapı eksiklikleri kurulan her üniversitenin çözüm bulması gereken bir sorun olarak okunmalıdır çünkü bu, sadece taşra üniversitelerinin doğrudan bir soru değildir. Öğretim elemanı kalitesi konusunda yapılan eleştiriler de pek yerinde görünmemektedir. Zira özellikle çok sayıda doktoralı öğretim elemanının (MEB bursları ve ÖYP başta olmak üzere diğer programlarla birlikte düşünülmelidir) merkez üniversitelerde hatta yurtdışında, tıpkı merkezi üniversitelerde çalışan öğretim elemanları gibi doktora yaptıkları göz ardı edilmemelidir.

Başarı endekslerinde sıralamaya giren üniversitelerin azlığını taşra üniversitelerini eleştirmek için kullanmak da çok anlamlı değildir. Zira yıllardır kurulu olan üniversitelerin de hali ortadadır. Sıralama endekslerine "kurulma yılı" gibi bir kriter eklenerek değerlendirme yeniden yapılırsa, tüm eksikliklerine rağmen taşra üniversitelerinin durumu çok daha farklı görülebilir.

Üniversiteler dendiğinde bilhassa ticarileşme, şirketleşme ve girişimcilik konularının konuşuluyor olması şüphesiz tesadüf değildir. Bu konuların konuşulmasını haklı çıkaracak çok sayıda veriye ulaşılabilir. Ancak "üniversite" ve ticaret birlikteliği, kaba bir "kârı maksimize etme" çabasını her zaman aşma potansiyeline de sahiptir. Gerçekten de ticari amaçlarla açılmış özel üniversitelere bakıldığında bile "saf ticari" olanın ötesine geçen ve toplumsal sorumluluğu yansıtan birçok faaliyetten söz edilebilir. Diğer taraftan "ticarileşme" ve "markalaşma" konularını da peşinen "olumsuz" olarak değerlendirmek anlamlı olmayabilir. Hatta bazı ticari şirketler bile ticari faaliyetleri ile bağlantılı olarak (marka değerini artıracağı için) sosyal sorumluluk faaliyetlerine önemli bir yer ayırırlar. Kaldı ki üniversitelerin (içindeki bireyler kendi çıkarlarını önceleseler de ürettiklerinin toplum yararına olacağından dolayı) kamu yararını önceleyen yapıları ticari şirketlerle kıyaslanamayacak çıktılara yol açacaktır.

Şu ana kadar anlatılanlar düşünüldüğünde üniversitenin baş döndürücü hızlarla hizmet verdikleri kesimleri genişlettikleri, yaptıkları işlere yeni işler ekledikleri, gelirlerini farklılaştırdıkları, organizasyonlarını her an yeniden gözden geçirerek mevcut duruma uydukları söylenebilir. Bu da "herşeyleşme" sürecinin devam ettiğini gösterir. O zaman "eski" yani "bir şey olan üniversitenin", "yeni" yani "her şey olan üniversiteye" dönüşmesinin farkı artık daha net bir biçimde şu şekilde belirlenebilir:

- Üniversiteler için daha önce "evrensel" olmak temel hedefti ama artık bu yetmemektedir. Üniversiteler aynı anda yerel, bölgesel, ulusal, küresel ve evrensel olmak zorundalar. Her düzeyin ayrı ihtiyaçlarına, taleplerine cevap

vermek ve her düzeyi gücü ölçüsünde etkilemek, değiştirmek, dönüştürmek üniversiteyi anlatacak bir saptamadır.

- Üniversitelerin sadece bilgi üretmesi yetmemekte, ayrıca bu bilgiyi uygulamaları, pazarlamaları, satmaları ve hatta kar etmeleri de beklenmektedir. Yapılacak her birim iş için devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ya da uluslararası yapılarla işbirliği yapmalı, örgütlenmesini de buna göre sürdürmelidir.
- Üniversiteler eskiden olduğu gibi mekânsal olarak kampüslere sıkışıp kalamazlar. Önceleri araştırma için çıkılan sokak, piyasa, endüstri bölgeleri artık en az kampüsler kadar üniversitenin merkezleri olmaya başladı. Üniversiteden yaşamın tüm alanlarında; üretim alanlarında, pazarlarda hatta savaş alanlarında olmaları beklenmektedir.
- Sadece belli bir azınlığın devam ettiği ve verilen eğitim hizmetinden yaralandığı üniversite yerine artık üniversitelerden hemen herkesin hizmet alabileceği bir kurum olması beklenmektedir. Üstelik yabancı öğrencilerin gösterdiği gibi yurttaş olup olmamak hatta bir çiftçinin "iyi tarım tekniklerini öğrenme" kursuna katılması gibi öğrenci olup olmamak da önemli değildir.
- Üniversiteden hizmet almak için mutlaka kampüslere gitmek gerekmemektedir. Üniversitelerden beklenen, uzaktan eğitim ya da danışmalık hizmetlerinde olduğu gibi "gelemeyene gitmektir".

Kaynakça

Akçakanat, Tahsin; Çarıkçı, İlker ve Dulupçu, Murat Ali (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Bulundukları İl Merkezine Ekonomik Katkıları ve Harcama Eğilimleri: Isparta 2003–2009 Yılları Örneği". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. s. 22. ss.165-178.

Akdağ, Ömer (2008). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-40). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. c.1. s. 1. ss. 45-77.

Alevkayalı, A. ve Uzun, A . (2020). "Kent Kimliği Oluşmasında Üniversite Öğrencileri-Yerel Halk İlişkisi: Balıkesir Üniversitesi/Kenti Örneği". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. s. 47. ss. 281-302.

Altbach, Philip G.; Reisberg, Liz ve Rumbley, Laura E. (2009). *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution (A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education).* Paris: the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Althusser, Louis (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.

Arthur, James ve Bohlin, Karen E. (Ed.), (2005). *Citizenship and Higher Education: The Role of Universities in Communities and Society*. Londra ve New York: RoutledgeFalmer.

Aktekin, Semih ve Tekben, İbrahim (2019). "1416 Sayılı Kanun Kapsamında Yurt Dışında Lisansüstü Öğrenim Görenlerin Çalıştıkları Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Yaptıkları Katkılar ile İlgili Görüşlerin Analizi". *Millî Eğitim*. c. 48. s. 224. ss. 123-147.

Bahadır, Osman (2010). "1933 Üniversite Reformu Niçin Yapıldı". Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır (ed.). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi: 1861-1961*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi. ss. 52-85.

Bilgin, Vedat (2009). *Türkiye'de Üniversite Sorunu ve Üniversite Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Türk Eğitim-Sen.

Bostancı, S. H. (2017). "Üniversite ve Kent İlişkisinin Mekânsal Dinamikleri: Tekirdağ Örneği". E. Nişancı, Ü. İzmen ve S. H. Bostancı (ed.). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 183-234.

BTK (2019). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu 2019-2023 Stratejik Planı. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/yayinlar-stratejik-planlar/btk-2019-2023-stratejik-plani.pdf (E.T: 23 Şubat 2021).

Büyükbayraktar, Çağla; Yıldız Çiçekler, Canan ve Koruklu, Nermin (2016). "Yabancı Uyruklu Üniversite Öğrencilerinin Mükemmeliyetçiliğe İlişkin Görüşleri". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. c. 5. s. 8. ss. 7-31.

Çalışkan, Ş . (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Harcamalarının Kent Ekonomisine Katkısı (Uşak Üniversitesi Örneği)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. c. 9. s. 31. ss. 169-179. https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6145/82492 (E.T: 23 Şubat 2021).

Çetin, Murat (2007). "Bölgesel Kalkınma ve Girişimci Üniversiteler". *Ege Akademik Bakış*. c. 7. s. 1. ss. 217-238.

Çetinsaya, Gökhan (2014). Büyüme, *Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu.

Çınar, Recai ve Emsen, Ö. Selçuk (2001). "Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. c. 26. s. 1-2. ss. 91-104.

Dağlar, H. (2018). "Kamu Üniversite Sanayi İşbirliği ve Bölgesel Kalkınma-TR82 Bölgesi Örneği". *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. c. 8. s. 2. ss. 305-329.

Dahan, Gresi Sanje ve Şenol, Işıl (2012). "Corporate Social Responsibility in Higher Education Institutions: Istanbul Bilgi University Case". *American International Journal of Contemporary Research*. c. 2. s. 3. ss. 95-103.

Demirtaş, Özgür (2014). "Akademik Girişimcilikte Bireysel ve Sosyal Faktörlerin Rolü". *Yönetim Bilimleri Dergisi*. c. 12. s. 23. ss. 189-207.

Dinçsoy, E. E. ve Özer, S. (2017). "Üniversite-Sanayi İşbirliği Kapsamında Trakya Üniversitesi'nin Edirne Sanayisinin Gelişiminde Ar-Ge ve İnovasyon Katkıları". E. Nişancı, Ü. İzmen ve S. H. Bostancı (ed.). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 295-316.

Dölen, Emre (2010). "İstanbul Darülfununu'nda ve Üniversitesi'nde Yabancı Öğretim Elemanları". Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır (ed.). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi: 1861-1961*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi. ss. 89-162.

DPÜ (2020). "Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Greenmetric". https://greenmetric.dpu.edu.tr/tr (E.T: 2 Şubat 2021).

Duverger, Maurice (1990). *Sosyal Bilimlere Giriş*. (çev. Ünsal Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Er, Emre; Kılınç, Ali Çağatay ve Öğdem, Zeki (2019). "Türk Yükseköğretiminde Öğretim Elemanı Yetiştirmeye Yönelik Bir Değerlendirme: Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) Örneği". *Başkent University Journal of Education*. c. 6. s. 2. ss. 304-312.

Erciyes Üniversitesi (2021). "Erü Yeşil Kampüs". https://yesilkampus.erciyes.edu.tr/ (E.T: 23 Şubat 2021).

Ergun, C. (2014). "Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. c. 1. s. 31. ss. 216-237.

Erkut, Erhan (2014). "Üniversiteler Girişimci Yetiştirebilir mi?". *Harvard Business Review Türkiye*. http://hbrturkiye.com/dergi/universiteler-girisimci-yetistirebilir-mi (E.T: 23 Şubat 2021).

Erol, Murat ve Ercan, Leyla (2015). "Investigation of "Personal Epistemology" and "Self-Perception" of International College Students who Receive Education in Turkey". *Eğitimde Kuram ve Uygulama*. c.11. s. 2. ss. 492-520.

EUA (2007). *Lisbon Declaration*. https://eua.eu/resources/publications/619:lisbon-declaration.html (E.T: 23 Şubat 2021).

EURASHE (1999). *The Bologna Declaration of 19 June 1999*. https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_1999_Bologna-Declaration.pdf (E.T: 23 Şubat 2021).

European Commission (2010). *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth,* http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:-FIN:EN:PDF (E.T: 23 Şubat 2021).

Fayolle, Alain and Redford, Dana T. (2010). "Introduction: towards more entrepreneurial universities – myth or reality?". Alain Fayolle and Dana T. Redford (ed.). *Handbook on the Entrepreneurial University*. Chaltenham: Edward Elgar Publishing.

Fındıkoğlu, Fahri (1967). "Bizde Sosyoloji Öğretimi ve Ecnebi Bilim Adamları". *Sosyoloji Konferansları*. s. 8. ss. 94-97.

Filho, José Milton de Sousa; Wanderley, Lilian Soares Outtes; Gómez, Carla Pasa ve Farache, Francisca (2010). "Strategic Corporate Social Responsibility Management for Competitive Advantage". *Brazilian Administration Review*. c. 7. s. 3. ss. 294-309.

Glaser, Barney G. ve Strauss, Anselm L. (2006). *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. Londra: Aldine Transactio.

Görgün Baran, Aylin (2012). "Osmanlıda Darülfünun ve Türkiye'de 1923-1950 Döneminde Üniversiteler". *Düşünce Dünyasında Türkiz*. y. 3. s. 16. ss. 7-27.

Görkemli, H. N. (2009). "Selçuk Üniversitesi'nin Konya Kent Ekonomisine Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. s. 22. ss. 169-186.

Görmüş, A. ve Yetkin Aker, D. (2017). "Beşeri Sermaye ve İç Göç Hareketleri Bağlamında Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolleri: Namık Kemal Üniversitesi Örneği". E. Nişancı, Ü. İzmen ve S. H. Bostancı (ed.). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 235-262.

Gümüş, Sedat ve Gökbel, Veysel (2012). "2023 İçin Akademisyen Yetiştirme Çabaları: MEB ve YÖK Yurtdışı Lisansüstü Bursları". *SETA Analiz*. s. 56. ss. 4-25.

Günay, Durmuş (2018). "Bir Üniversite Modeli Önerisi: Yedinci Nesil Üniversite". *Üniversite Araştırmaları Dergisi*. c. 1. s. 3. ss. 100-109.

Gündoğdu, H. M. ve Özkök, M. K. (2017). "Kentsel Değişim-Dönüşüm Sürecinde Üniversitelerin Rolü "Kırklareli Örneği"". E. Nişancı, Ü. İzmen ve S. H. Bostancı (ed.). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 80-115.

Harding, Alan; Scott, Alan; Laske, Stephan ve Burtscher, Christian (ed.) (2007). *Bright Satanic Mills: Universities, Regional Development, and the Knowledge Economy*. Hampshire: Ashgate Publishing.

Holborn, Gray Hanna (2012). *Searching for Utopia: Universities and Their Histories*. Berkeley: University of California Press.

Işık, Şevket, (2008). "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. c. 10. s. 3. ss. 159-181.

İTÜ (2021). "İTÜ Yeşil Kampüs". https://yesilkampus.itu.edu.tr/ (E.T: 23 Şubat 2021).

İzmen, Ü. ve Özbay Daş, Z. (2017). "Tekirdağ'ın Gelişiminde Üniversitenin Rolü". E. Nişancı, Ü. İzmen ve S. H. Bostancı (ed.). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 149-182.

Kalkınma Bakanlığı (2015). *2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı.

Kaynar, Mete ve Parlak, İsmet (2005). *Her İle Bir Üniversite Türkiye'de Yükseköğretim Sisteminin Çöküşü*. Ankara: Paragraf.

Kemp, Peter (2012). "The idea of university in a cosmopolitan perspective". *Ethics & Global Politics*. c. 5. s. 2. ss. 119-128.

Kenan, Seyfi (2015). "Modern Üniversitenin Oluşum Süreci". Osmanlı Araştırmaları. s. 45. ss. 333-367.

Kıroğlu, Kasım; Kesten, Alper ve Elma, Cevat (2011). "Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Sorunları". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. c. 6. s. 2. ss. 26-39.

Koç, N. (2019). "Üniversite Öğrenci Harcamalarının Kent Ekonomisine Katkısı: Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Analiz". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. c. 54. s. 1. ss. 344-365.

Lök, Atilla ve Erten, Bağış (2004). "1933 Reformu ve Yabancı Öğretim Üyeleri". Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 537-544.

Mayring, Philip (2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. (çev. Adnan Gümüş ve M. Sezai Durgun). Ankara: Bilgesu Yayınları.

McBurnie, Grant and Ziguras, Christopher (2009). "Trends and Future Scenarios in Programme and Institution Mobility across Borders". *Higher Education to 2030 Volume 2: Globalisation*. OECD Publishing. ss. 89-108. http://dx.doi.org/10.1787/9789264075375-5-en (E.T: 2 Nisan 2021).

Merriam, Sharan B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (çev. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.

Musaoğlu, N.; Özatlı, İ.; Evren, S. ve Özden, S. (2017). "'Girişimci Üniversite' Bağlamında Kırklareli Üniversitesi Kariyer Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Bölgesel Kalkınmaya Potansiyel Katkıları". E. Nişancı, Ü. İzmen ve S. H. Bostancı (ed.). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. ss. 63-80.

Nişancı, E.; İzmen, Ü. ve Bostancı, S. H. (ed.) (2017). *Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi. Kocaeli*: Umuttepe Yayınları.

OECD (2007). "Four future scenarios for higher education". https://www.oecd.org/edu/ceri/38073691.pdf (E.T: 2 Şubat 2021).

OECD/CERI. (2004). "Discussion Paper: Six Scenarios for Universities". https://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/36758932.pdf (E.T: 2 Ocak 2021).

Özel, Oktay ve Çetinsaya, Gökhan (2002). "Türkiye'de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi". *Toplum ve Bilim*. s. 91. ss. 8-38. http://w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/20.yysonceyregindeosmanli.doc (E.T: 2 Ocak 2021).

Öztemel, Ercan (2018). "Eğitimde Yeni Yönelimlerin Değerlendirilmesi ve Eğitim 4.0". *Üniversite Araştırmaları Dergisi*. c. 1. s.1. ss. 25-30.

Polat, Coşkun ve Odabaş, Hüseyin (2011). "Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri: Standartlar ve Yönetici Görüşleri Doğrultusunda Niceliksel Bir Değerlendirme". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. c. 15. s. 1. ss. 43-62.

Punch, Keith F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (çev. Dursun Bayrak; H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sankır, H. ve Sankır, Ş (2017). "Toplumsal Değişim Açısından Üniversite- Kent Etkileşimi ve Algısı: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. c. 7. s.3. ss. 473 - 483.

Savaş Yavuzçehre, P. (2016). "Üniversitelerin Kentlerine Etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. c. 21. s. 1. ss. 235-250.

Sungur, Mehmet Ali vd. (2016). "Düzce Üniversitesinde Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Yaşam Doyumları ve Sosyal Uyumlarını Etkileyen Faktörler". *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. c. 6. s. 2. ss. 101-109.

Şen, Faruk (2013). "Ay Yıldız Altında Sürgün, Nazi Yönetiminde Türkiye'ye Kaçan Alman Bilim Adamları ve Ernst Reuter'in Konumu". *Mülkiye Dergisi*. c. 36. s. 275. ss. 91-104 .

Şerifoğlu, Funda Sivrikaya; Demircan Çakar, Nigar ve Bekar, İlter (2011). "2006 Yılında Kurulan 15 Üniversitenin Akademik, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Katkıları". *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011)*. c.3. İstanbul: 27-29 Mayıs. ss. 2143-2153.

Taylor, Steven J.; Bogdan, Robert ve DeVaul, Marjorie L. (2016). *Introduction to Qualitative Research Methods: a Guidebook and Resource*. New Jersey: Wiley.

UNESCO (2021). "Global Flow of Tertiary-Level Students". http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow (E.T: 2 Ocak 2021).

Ülken, Hilmi (1969). "Eğitim Krizinin Kökleri ve Üniversiteler". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. c. 2 . s. 1. ss. 1-22.

Vest, Charles M., (2007). *The American Research University from World War II to World Wide Web: Governments, the Private Sector, and the Emerging Meta-University*. Berkeley: University of California Press.

Wiewel, Wim ve Knaap, Gerrit-Jan (ed.) (2005). *Partnerships for Smart Growth: University-Community Collaboration for Better Public Places*. New York: M.E. Sharpe Inc.

Wissema, J.G. (2009). *Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition*. Cheltenham: Edward Elgar.

Yahşi, N ve Özmodanlı, Y. (2020). "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Akademisyen Girişimciliği". *Verimlilik Dergisi*. s. 3. ss. 91-114.

Yalçıntaş, Altuğ ve Akkaya, Büşra (2019). "Türkiye'de Akademik Enflasyon: "Her İle Bir Üniversite Politikası" Sonrasında Türk Yükseköğrenim Sistemi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. c. 74. s. 3. ss. 789-810.

Yardımcı, A. ve Bilgehan Müftüoğlu, E. (2015). "Üniversite Sanayi İşbirliğine Sanayi Kesiminin Bakışı". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. c. 70. s. 4. 815-838.

Yıldıran, Canan; Özkan, Duygu ve Büyükyılmaz, Ozan (2016). "Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Durum Analizi: Karabük Üniversitesi". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. s. 1. ss. 20-34.

YÖK (2020a). *Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu: 2020*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

YÖK (2020b). *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*. https://istatistik.yok.gov.tr/ (E.T: 2 Ocak 2021).

Yücel, E ve E. Özgül, (2020). "İşletmelerin Yenilik Performansının Arttırılmasında Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Rolü". *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*. c. 5. s. 2. ss. 404-434.